

TANULMÁNYOK

ZACHAR JÓZSEF

MAGYAROK A HABSBURG-HADERŐBEN 1683–1792

A magyar történettudományt és különösen a magyar hadtörténet-tudományt régóta foglalkoztató kérdés, hogy milyen részt vállalt a magyarság az oszmán uralom alóli felszabadító háborúkban, amelyeket az osztrák Habsburgok birodalma saját erőinek mozgósításán túl német-római birodalmi és európai összefogással vívott, továbbá, hogy milyen arányban kellett a magyarságnak véráldozatot hoznia ezt követően, idegen érdekekért, az állandó hadseregek korának dinasztikus háborúiban. A meglehetősen nagy történelmi távlat ellenére sem sikerült még e kérdést megnyugtatóan megválaszolni. Ennek oka egyrészt az, hogy a tárgyalt korszakban teljesített katonai szolgálat többretegűségéből forrásfeltárási nehézségek származnak. Viszonylag egyszerűen feltárható ugyan az Udvari Haditanács joghatósága alatt állt állandó hadsereg létszámának alakulása, azonban még ez sem történt meg, különösen nem magyar szempontból. Ennél nehezebb, de ismét viszonylag, tehát nagyságrendileg meghatározható a katonai határörvidékekről kiállítottak száma, bár ez esetben már jelentős gonddal járna az egészében hungarusnak tekintett lakosságon belül a magyarok és más etnikumúak arányának felállítása. Hasonlóképpen végül is legalább nagyságrendileg kimutatható a részleges, vagy általános, szűkebb értelemben vett magyarországi, erdélyi és horvát-szlavónországi felkelés létszám-alakulása. Viszont, csak esetleges adatok birtokában, erősen feltételezésekre utalt a kutató a különböző nemzeti milíciák, szabadcsapatok létszámviszonyaival kapcsolatosan. Az objektív kép megrajzolását más tekintetben mindeddig erőteljesen nehezítette az az elfogult szemlélet is, amely ellenkező előjellel ugyan, de mind a függetlenségi párti, mind a habsburgiánus történetírást jellemezte. Mindkettő ugyanis, sajátosan, csak a „megfelelő” gondolkodású elődök „megfelelő” forrásait hasznosította.

Miután a szerző korábbi dolgozataiban tisztázta a korszak magyar hadügyének jogi kereteit (*Hadtörténelmi Közlemények*, 1995/2 sz. 3 – 23. o.) és anyagi-pénzügyi körülményeit (*Századok*, 1995/4. sz. 57-72. o.), valamint a császári(-királyi) haderő szervezési fejlődéstörténetét (*Ungarn-Jahrbuch*, 22.k., München, 1996., 35 – 68. o.), ezúttal arra vállalkozott, hogy a bécsi egykori központi hatóságok irategyütteseiben mindeddig elfekvő, feltáratlan forrásegyüttesek alapján a haderő létszámviszonyainak alakulását vizsgálja. A korszak kereteit ismét Bécs oszmán ostrom alóli felmentése, mint kezdőpont és a forradalmi Franciaország elleni első koalíciós háború kezdete, mint zárópont jelenti. Ebben a hadtörténelmileg egységes korszakban, az ország oszmán uralom alóli teljes és végleges felszabadulásának, valamint az osztrák Habsburgok birodalmába való – sajátos különállósága fenntartása melletti – betagozásának korszakában érvényesült az állandó hadsereg kiépítésének a folyamata a magyarság mind jelentősebb lakossághányadának bevonásával, míg ugyanakkor, ezzel szervesen egybefonódva, tovább éltek a hadállítás

középkori, sajátos magyar formái is. Erre tekintettel az eredeti iratokban szereplő adatok sorjázatása azzal az objektív kísérlettel párosítva következik, hogy a Habsburg-birodalom egésze által kiállított teljes haderőből való magyar részesedés, a magyar katonák létszámának és arányának állandó növekedése egyértelműen kitűnjék.

Ezt megelőzően azonban röviden felvetésre érdemes az az állandóan visszatérő vád, hogy aránytalanul nagy számú német katonaságot állomásoztatott volna a Habsburg-hadvezetés magyar területeken. Egy viszonylag korai, még 1661-es nyilvántartás szerint a négy magyarországi főkapitányságban előírásosan összesen 12 552 katonát tartottak nyilván, köztük „németek” megjelöléssel 2755, tüzérként megnevezve 228, pontosan meg nem határozott minőségben további 135 főt. Ha őket is az idegenek közé számíthatónak véli az elemző, mert további kategóriaként már csak az szerepel, hogy 4086 huszár és 5348 hajdú, akkor is csupán a teljes létszám 24,84 %-át lehet idegennek minősíteni, vagyis alig minden negyedik katonát. Ténylegesen viszont csak 11 037 végvári volt jelen, hiányzott 586 német, továbbá 929 huszár és hajdú, vagyis az előbbiekből 8,09, míg az utóbbiak közül 9,02 %. Ez a megközelítően azonos hiány mégis azt eredményezte, hogy gyakorlatilag csak minden ötödik harcos volt ténylegesen idegen.¹ Rájuk feltétlenül szükség volt a hathatós védelem érdekében, viszont helyettük nehéz is lett volna magyarokat találni. Ugyanis, amikor 1675-ben a későbbi nagy hatalmú Kollonits Lipót gróf megkísérelte elérni, hogy a németeket magyarokkal váltsák fel, alig 330 főt sikerült felfogadnia.² A korszakhatárt jelentő 1683-as esztendőben viszont a magyarországi német várórségek létszáma 4360 főre nőtt,³ ugyanakkor 5980 huszár és 5736 hajdú állomásozott a négy főkapitányságban,⁴ vagyis az idegen katonaság aránya 37,21 %-ra emelkedett, azaz másként kifejezve, immár szinte minden harmadik katona volt külföldi. A magyar katonák abszolút száma ugyanis csak 551 fővel mutatkozott nagyobbak, míg a németeké az Udvari Haditanács jóvoltából 1426 fővel. Talán nem tévedés feltételezni,

¹ KA AFA Türkenkrieg, 1661-XIII-13, az eredeti részletezés szerint az előírt létszámok a következők voltak:

<i>határvidék</i>	<i>német</i>	<i>huszár</i>	<i>hajdú</i>	<i>tüzér</i>	<i>egyéb</i>	<i>összesen</i>
kanizsai	70	1284	1836	19	12	3221
győr-balatoni	1135	290	575	31	17	2048
bányavárosi	900	1675	1862	110	86	4633
felső-magyarországi	650	837	1075	68	20	2650
<i>összesen</i>	2755	4086	5348	228	135	12552

² *Marer* 136. o. Akkor 3981 német lovas és gyalog, valamint 12 400 magyar és horvát huszár és hajdú volt a négy főkapitányság 49, továbbá a katonai határőrvidék 36 végházában összesen előírva. A tüzér- és egyéb személyek száma a korábbiak szerint, vagyis, akkor még nem változott az idegenek és magyarok aránya lényegesen, talán 25 %-ra ment csak fel. Tegyük hozzá: Wesselényi Ferenc nádor 25 744 fő állandó végvári harcost tartott volna szükségesnek, a magyarok és horvátok pedig ennek csak a felét kitevően szolgáltak. L. bővebben: *Acsády Ignác*: Magyarország Budavár visszafoglalása korában, Budapest, 1880, 116. skk. o.

³ KA AFA Türkenkrieg, 1683-XIII-1.

⁴ Uo. 1683-VI-1.

hogy a bő két évtizedben e két érték között mozoghatott a magyarországi idegen katonaság aránya.

Háború esetén ennél lényegesen nagyobb erőket is képes volt kiállítani a Királyi Magyarország, ahogyan korábban nem egy esetben a királyi mezei hadak harcba küldése tanúsította. 1683-ban, az oszmán támadás megindulásakor, de még az általános felkelés meghirdetését megelőzően, ám már bizonyára arra készülve, a magyarországi rendek királyi hadakként 28 huszár- és 20 hajdúszázadot, egyes arisztokraták saját kezdeményezéséből további 50 huszár- és 20 hajdúszázadot, ugyanakkor a horvátországi rendek 30 huszár- és 50 hajdúszázadot állítottak hadrendbe, ez a korabeli számvetés szerint mintegy 24–27 000 főt jelentett, ugyanakkor azonnal lépéseket tettek a rendek annak érdekében, hogy a mintegy 6000 katonai határőrvidéki fegyveresből 2500-at ugyancsak elvonhassanak a háborúra, míg a fegyvertelen végvári lakosságból további 1800 főt felfegyverzhessenek. E hadipotenciálra tekintettel ajánlhatta meg galántai Eszterházy Pál gróf, az ország nádora 5000 magyar harcos „gratis” átadását a bécsi hadvezetés számára, további 5000-ét pedig adóelengedés fejében.⁵

Ugyanabban az időben az állandó hadseregből magyar területeken vonult fel 6 gyalogezred, 15 dragonyos svadron és 3 horvát lovasezred,⁶ azaz előírt létszám szerint 15 840 fő. Közismert módon ezt az erőt, mint a kor katonai felfogásának megfelelően erre egyedül alkalmasat, a nyílt összecsapásra készülve, hamarosan Bécs alá vonták vissza, míg a magyar és horvát irreguláris erőket Kanizsa és Győr térségében, valamint a Vág mentén kiegészítő csapásmérőkként hagyták vissza. Így Bécs oszmán ostrom alól való felmentésében a magyar irreguláris erők nem vehettek részt, viszont egyes állandó hadseregbeli magyar egységek szerephez jutottak. Így a Bécset védő alakulatok közt volt kisserényi Serényi János Károly gróf generális-főstrázsamester német-római birodalom-beliekből álló gyalogezrede, a Bécs felmentésére vezényelt hadak közt pedig erdődi Pálffy Károly János gróf generális-főstrázsamester német vértesezrede és ipolykéri Kéry Ferenc gróf ezredes horvát lovasezrede. A források mindhárom magyar hadvezér derekas helytállását kiemelik, különösen Serényiét, akinek eddig hazai feldolgozások a nevét sem említették.⁷ Bécs felmentését követően ezek és más állandó hadseregbeli egységek az ellenség üldözése során magyar területre léptek, közülük 12 gyalog-, 5 vértés-, 3 dragonyos- és 3 horvát lovasezred, összesen előírászerűen mintegy 35 380 fő, téli szállásra is Magyarországon vonult.⁸ Ez a hadjárat megkezdését megelőzően 76 568 fősnek megadott állandó hadseregbeli létszámnak mintegy a fele volt – beleszámítva a veszteségek miatti szükségszerű csökkenést is.⁹

Az 1784-es hadrakelést megelőzően a Magyarországon bevetendő állandó hadseregbeli erőket a 24 gyalog-, 16 vértés-, 8 dragonyos- és 3 horvát lovasezredbe szervezett, az előző évi létszámot megközelítő, összesen 75 360 fősnek előírt haderőből kikülönített 41 750 főben határozta meg a hadvezetés, míg további 20 550 irreguláris magyar és hor-

⁵ 1683, 18. skk. o.

⁶ KA AFA Türkenkrieg, 1683-XIII-2.

⁷ 1683, 143., ill. 232. o.

⁸ KA AFA Türkenkrieg, 1683-XIII-4.

⁹ 1683, 188. o.

vát bevetésével számolt, ezúttal számba sem véve a várőrségbelieket.¹⁰ Az állandó hadsereg a következő évben 23 gyalog-, 18 vértés-, 9 dragonyos- és 3 horvát lovasezredben előírás szerint 76 320 főt tett volna ki, ténylegesen azonban csak kereken 68 000 fő állt rendelkezésre. Közülük 52 750 magyarországi bevetését rendelte el az Udvari Haditáncs, ugyanakkor, a horvátországi és végvári erőkkel nem számolva, 19 000 magyar és horvát irregulárist kívánt harcba küldeni.¹¹ A sorsdöntő 1686-os esztendőben a teljes Habsburg-haderőt sikerült 105 050 főre növelni, így a magyarországi hadszíntéren bevetettek száma is minden korábbit felülmúlt, viszont emellett a hadvezetés egyaránt 12 000 magyar és 12 000 horvát irreguláris hadba küldésének lehetőségével számolt.¹² Buda felszabadításának jól ismert eseménytörténete tanúsítja, nem hiábavalóan.

Az 1689-es hadjárat évi kezdetén az előző évről számítva a teljes állandó hadsereget 21 gyalog-, 11 vértés-, 8 dragonyos-, továbbá 1 hajdú-, 2 huszár- és 3 horvát lovasezred alkotta, valamint szervezés alatt volt még 3 huszárezred. Ez összesen 71 280 fős előírt létszámot jelentett, közte már 9440 magyar- és horvátországit, ugyanakkor a hadvezetés mintegy 25 960 fős magyar és horvát hadba szálló nemzeti milíciával számolt, továbbá nyilvántartott magyarországi erődökben, várakban 95 német szabad században még 8 500 katonát és meghatározatlan számban, de nagy valószínűséggel legalább 6500 végvári magyart és ugyancsak adat nélkül katonai határőrvidékbelieket, becslés szerint legalább 3500 harcost.¹³ Az állandó hadseregbeliek közül az oszmánellenes harcban bevetettek száma 1689-ben mintegy 50 000 lehetett,¹⁴ mivel a téli szálláson 46 320 fő előírt létszámot hagyott hátra a hadvezetés.¹⁵ Akkor már folyt nyugaton a pfalzi „örökösödési” háború a franciákkal, így figyelemre méltó, hogy tartósan ilyen létszámban sikerült állandó hadseregbelieket biztosítani az oszmánellenes magyarországi felszabadító háborúban.

Az 1691-es hadjáratban 65 952 fővel számolt a bécsi hadvezetés a magyarországi hadszíntéren, közte mintegy 3000 Pálffy- és 1200 Molnár-gyalogezredbelivel, 800–800 Gombos- és Csáky-huszárezredbelivel, továbbá mintegy 19 000 magyar és horvát irreguláris gyalog és lovas mezei harcossal.¹⁶ 1692-ben a kétfrontos háború körülményei között a magyar hadszíntéren a szövetséges birodalmi hadakkal, amelyekről eddig nem esett szó, több császári állandó hadseregbelit váltottak ki, hogy a franciaellenes háborúban vethessék be őket, így az oszmánellenes küzdelemben 42 600 fő maradt közülük, köztük mintegy 2400 magyar gyalogos és 1600 magyar huszár, míg a magyar és horvát irregulárisok száma nagyjából változatlanul került beszámításra.¹⁷ Ez az arány stabilizálódott, így az 1695-ös adatok szinte teljesen megegyeznek a fentiekkel.¹⁸

¹⁰ KA AFA 1684-VI-16.

¹¹ 1685, 257. o.

¹² 1686, 26. o.

¹³ KA AFA, 1689-IV-5, 1689-X-2, 1689-XI-14, -15.

¹⁴ Uo. 1690-II-1.

¹⁵ Uo. 1690-I-1.

¹⁶ Uo. 1690-XI-7a, 1691-XIII-1, KA HKR, ASch, Nr. 11 1/2.

¹⁷ 1692, 284. skk. o.

¹⁸ KA AFA Türkenkrieg, 1695-XIII-1, -3, -4.

1696-ban azután újra változott a két front egymáshoz való viszonya, a magyar területeken bevetett állandó hadseregbeliek száma 64 785 főre nőtt, köztük volt 2584 magyar gyalogos és 1100 magyar huszár is, míg a többiek a franciák ellen nyugaton voltak bevetésen.¹⁹ 1697-ben, szinte ezzel azonosan, 63 584 állandó hadseregbelivel, köztük a korábbi számú magyarral számolt a hadvezetés, ugyanígy változatlanul végig mintegy 20 000 magyar és horvát mezei irreguláris, továbbá 6500–7500 katonai határörvidékbelivel.²⁰ A nyugati háború befejeztével, az oszmánokkal kötött fegyverszünet megkötése ellenére, 1698-ban is 61 625 állandó hadseregbeli, közte 2852 magyar állomásozott magyar területeken, míg az irregulárisokat már számba sem vették.²¹

1699-ben a békekötést követően csupán az került megszabásra, hogy 11 magyar várban továbbra is 22 szabad századnyi katonaságot, összesen 4606 főt állomásoztattak Magyarországon.²² A többi várban addig ugyancsak az Udvari Haditanács költségén állomásoztatott magyar és horvát szabad századok létszámát már nem szabták meg, mert fizetésüket átadták a magyar hatóságoknak. Ugyanakkor felmerült az a terv is, hogy a határok erőteljes eltávolodása következtében szükségtelenné váló magyar végvári erők helyén állandó hadseregbeli német kötelekeket állomásoztassanak.²³ Az 1699-ben állandó hadseregbeli, irreguláris és külföldi segélycsapatok összlétszámát az előírás szerű 95 770 fő helyett még 86 386 főben adta meg a hadvezetés.²⁴ A külföldieket hazaküldve, az irregulárisok zömének hazatérését engedélyezve, végül is döntően állandó hadseregbeliekből 55 120 főt tartottak továbbra is magyar területeken.²⁵

Pénzügyi okokból bekövetkezett újabb csökkentést követően azután a megkötött béke ellenére 1700-ban a tovább fennálló súlyos veszélyre való hivatkozással, de nyilvánvalóan az olcsóbb eltartási lehetőségekre tekintettel, az Udvari Haditanács az akkori 29 gyalogezredből 16-ot, a 19 vértesezredből 9-et, a 9 dragonyosezredből 4-et állomásoztatott Magyarországon és Erdélyben, vagyis összesen 34 437 főt, míg további 47 200 harcos állomásozott Itáliában, a Rajna mentén, valamint az örökös és cseh tartományokban.²⁶

1701 már a spanyol „örökösödési” háború kirobbantásának éve volt. Abban az esztendőben az Udvari Haditanács 30 gyalog-, 19 vértese-, 10 dragonyos- és 3 huszárezredben összesen 121 806 főt, köztük 4500 magyar hajdút és 2400 magyar huszárt írt elő az állandó hadseregben, de csak a meglévő 104 600 fővel, valamint 18 azon kívüli német szabad században magyarországi várőrségekben szolgáló további 6256 katonával számolt. Az állandó hadseregbeliek magyar területeken való elszállásolási létszámára a töredékes adatokból csak következtetni lehet. Ugyanis 11 192 gyalogost tüntet fel a forrás a 73 200-ból Magyarországon és Erdélyben, míg az ezirányú lovassági adatok már nin-

¹⁹ FZ, I. k. 26. skk. o.

²⁰ Uo. I. k. 67. skk. o., KA AFA Türkenkrieg, 1697-VI-26e, 1697-XIII-1.

²¹ KA HKR ASch, Nr. 12.

²² KA AFA Türkenkrieg, 1699-XIII-150.

²³ KA AFA Ungarn, 1699-XIII-1, 1700-VII-121.

²⁴ FZ, II. k. 326. o.

²⁵ KA AFA Ungarn, 1699-XIII-3.

²⁶ FZ, III. k. 39. o.

csenek meg, csak a hadszíntérre küldötteké. Ezek szerint 8000 lovaszt hagytak volna vissza a hátszázgot jelentő területeken, bizonyára ezúttal is döntő részben Magyarországon és Erdélyben. Mindenesetre az állandó hadsereg magyar egységeiből csak egy gyalogos ezredet tüntettek fel Erdélyben.²⁷ A valós létszámadatokra csak egy magyar vonatkozású tény utal: az előírt 1000 fő helyett a Kollonits-huszárezred az augusztus 1-i összeíráson csak 612 főt tudott felmutatni.²⁸

1702-ben kísérlet történt a haderő erőteljes fejlesztésére, de a pénzhiány ezt erősen akadályozta. Így például a magyarországi kiállítású állandó hadseregbeli huszárezredek létszámának növelését is az akadályozta, hogy „nincs pénz rá”.²⁹ Végül is külföldi kölcsönfelvételekkel sikerült a haderőfejlesztés, 1702-ben 3 új magyar gyalog- és 5 új magyar huszárezred felállítására is sor került. Ugyancsak 1702-es uralkodói intézkedés értelmében, természetbeni ellátás fejében, a katonai határőrvidékelieket a határokon túl is igénybe lehetett venni.³⁰ Ez az évszázad egészére meghatározó jelentőségű döntés volt. Már 1702-ben – az állandó hadsereghez csatlakozottan, de még külön igazgatás alatt – 8474 gyalogos és 4920 lovas igénybevételére kerülhetett sor.³¹ Feltétlenül megjegyzendő, hogy akkortájt már mintegy 30 000 katonai határőrvidékbeli állandó fegyverben tartásával számolt a hadvezetés az Adriai-tenger partjától a Tisza torkolatáig terjedő területen.³² Számolt továbbá a magyarországi kiállítású állandó hadseregbeli egységek veszteségeinek folyamatos pótlásával is. Ez szükséges volt, és az évben még megvalósulhatónak tűnt. Így Itáliában 1702. április 20-án 727 Ebergényi- és 331 Deák-huszár állomásozott, bár ezek közt is 95, illetve 40 gyalog szolgált.³³ Ez a létszám augusztusra mintegy a felére csökkent.³⁴ A hadszíntérre küldött jelentős újonckontingens, 800 fő és ló, ellenére az év végére megint csak 596 Ebergényi- és 216 Deák-huszár maradt, akik közül, ló hiányában, 325 fő gyalogszolgálatra kényszerült.³⁵ A lóhiány az újonnan felállított huszárezredekben is nagy volt, bár ezekben a létszámot jobban sikerült biztosítani. Így az év végén 965 Csonkabég-huszárt 725 lóval, 902 Gombos-huszárt 327 lóval, 888 Loósy-huszárt 611 lóval, 878 Eszterházy-huszárt 705 lóval, 777 Forgách-huszárt 563 lóval és 509 Kollonits-huszárt 435 lóval írtak össze.³⁶

Az 1703-as hadjárattal kapcsolatban elsődlegesen az érdemel említést, hogy I. Lipót már az előző év október 7-én azzal a kívánsággal fordult a magyar rendekhez, hogy „állítsanak ki 15 000 katonát a spanyol örökségért vívott háborúhoz nyújtandó segítség-

²⁷ KA HKR Prot. Reg. 1701-I-1., V. ő.: FZ, VI. k. 83. o.

²⁸ FZ, III. k. 456. o.

²⁹ KA AFA Italien, 1702-VIII-15b.

³⁰ HHStA, Illyrien-Serbien, Fasc. I. Conv. 3. fol. 136.

³¹ KA HKR Prot. Exp. 1703-VIII-547.

³² KA AFA Ungarn, 1699-XI-2, 1699-XIII-21.

³³ KA HKR Prot. Reg. 1702-VI-36.

³⁴ KA AFA Italien, 1702-VIII-15b.

³⁵ Uo. 1702-XII-1, KA HKR Prot. Reg. 1703-X-254.

³⁶ KA HKR Prot. Reg. 1703-V-141.

ként”.³⁷ A szűkebb értelemben vett Magyarországon azonban, a Rákóczi-szabadságharc kirobbanása következtében is, alig 2000 fő kiállítására került sor,³⁸ (egyedül Pozsony vármegyéből viszont 1021 gyalogos és 439 lovas,³⁹) így az uralkodó 1703. december 17-i leiratával a nádor vezényletével – a fennhatósága alatti területeken – általános felkelés meghirdetését indítványozta.⁴⁰ Eszterházy Pál herceg, a nádor, aznapi válasza a felkelés lehetetlenségére utalt, és a kiállított 2000 magyar átengedésének a tényével elhárított minden további katonaillesztést.⁴¹ A magyar rendek álláspontján az sem változtatott, hogy az uralkodó hajlandó volt elengedni az az évi hadiadót,⁴² Savoyai Jenő herceg, a hadak legfőbb vezénylője pedig azt kívánta, hogy a 2000 főből reguláris huszárezredeket szervezzenek, további 4000 főt pedig reguláris gyalogezredekben állítsanak ki.⁴³ Ezzel a követeléssel, vagyis 2 új huszár- és 2 új gyalogezreddel, valamint a meglévőkhöz további 1000 fő határőr toborzásával immár az uralkodó is megelégedett volna az általános felkelés helyett.⁴⁴ Az erdélyi rendek másképpen tették lehetetlenné az uralkodói elképzelést. Hajlandóak voltak ugyan 8000 fős felkelés kiállítására, de figyelmeztettek arra, hogy a felkelők csak az ország határain belül alkalmazhatóak, vagyis a spanyol háborúban nem vehetők figyelembe.⁴⁵ Mindenesetre ajánlatuk azt jelentette, hogy átvették volna az általuk lakott terület őrzését az ott állomásoztatott császári állandó hadseregbeli egységektől, hogy az uralkodó azokat vethesse be nyugaton.

A Habsburg-birodalom katonai helyzetének súlyosságát a maga valóságában egyedül az a tény is jelzi, hogy az állandó hadsereg 35 gyalog-, 20 vértés-, 10 dragonyos- és 8 huszárezredében összesen előírt 125 770 fő helyett alig 76 000 állt fegyverben⁴⁶, közülük 22 016 gyalogos és 11 300 lovas (de ezek közül is ló hiányában 6288 gyalogszolgálatra kényszerült)⁴⁷ az itáliai hadszíntéren, továbbá mintegy 14 000 gyalogos és 14 370 lovas a német-római határterületeken állt hadban,⁴⁸ így a Rákóczi-szabadságharc kuruc haderejével kezdetben csak legfeljebb 14 314 császári katona vehette volna fel a harcot. Ténylegesen a szűkebb értelemben vett Magyarországon 4000 gyalogost és 1200 lovast, míg Erdélyben 5446 gyalogost és 2984 lovast mutattak ki,⁴⁹ vagyis összesen 13 630 főt, azaz ezer főnyi pontossággal az elméleti számítással megközelített, és semmiképpen sem az

³⁷ KA AFA Rebellen in Ungarn, 1702-X-5.

³⁸ FZ, V. k. 116. o.

³⁹ KA AFA Rebellen in Ungarn, 1703-X-3.

⁴⁰ Uo. 1703-XII-4b.

⁴¹ Uo. 1703-XII-16.

⁴² Uo. 1703-XII-ad 22.

⁴³ Uo. 1703-XII-28.

⁴⁴ Uo. 1703-XII-43.

⁴⁵ FZ, V. k. 116. o.

⁴⁶ Uo. V. k. 64. o.

⁴⁷ KA AFA Italien, 1703-V-12.

⁴⁸ KA HKR Prot. Reg. 1703-III-263.

⁴⁹ FZ, V. k. 110. o.

előírt, 18 320 fő körüli létszámot.⁵⁰ Ez a különbség viszont adódhat abból, hogy a magyarországi 19 várban elhelyezett szabad századok közül 37 német volt, összesen 2980 fővel.⁵¹ Egyébként további szabad századokban 4826 magyar is szolgált a 19 várórségben.⁵² A nagy hadszíntéri katonahiány azzal járt, hogy ezekből is kerültek bevetésre a spanyol háborúban, így például 300 győri magyar huszár a Rajna mentén.⁵³ A Rákóczi-szabadságharc hatására viszont az ugyancsak bevetett állandó hadseregbeli magyar ezredek az előírt létszám elérése nélkül indultak a hadszíntérre, így az Andrassy-gyalogezred 1536, a Batthyány-gyalogezred 1380 fővel az előírt 2012–2012 fő helyett, a Deák-huszárezred pedig 836 fővel az előírt 1000 fő helyett Itáliába.⁵⁴

A magyar egységek veszteségeit jól jelzi, hogy 1704 elején a hivatalosan bizonyára felfelé kerekített adatok szerint is messze az előírt létszám alatt, átlagban még az ötven százalékot sem elérve, várták kiegészítésüket.⁵⁵

<i>egység</i>	<i>előírt létszám</i>	<i>tényleges létszám</i>
Andrassy-gyalogezred	2012 fő	1033 fő
Batthyány-gyalogezred	2012 fő	627 fő
Bagossy-gyalogezred	2012 fő	500 fő
Molnár-gyalogezred	2012 fő	200 fő
Mallenich-zászlóalj	1200 fő	564 fő
Kollonits-huszárezred	1000 fő és ló	400 fő, 350 ló
Ebergényi-huszárezred	1000 fő és ló	500 fő, 300 ló
Deák-huszárezred	1000 fő és ló	400 fő, 300 ló
Lehoczky-huszárezred	1000 fő és ló	400 fő, 300 ló
Eszterházy-huszárezred	1000 fő és ló	800 fő, 600 ló
Gombos-huszárezred	1000 fő és ló	800 fő, 600 ló
Csáky-huszárezred	1000 fő és ló	800 fő, 600 ló
Csonkabég-huszárezred	1000 fő és ló	579 fő, 441 ló

Az év további súlyos veszteségeire utal, hogy 1704 júliusára, annak ellenére, hogy a Molnár-gyalogezred már felosztatásra került, csak 896 Andrassy-, 560 Batthyány- és 101

⁵⁰ Uo. V. k. 88. o.

⁵¹ Uo. V. k. 110. o.

⁵² KA HKR ASch, Nr. 17.

⁵³ FZ, V. k. 381. o.

⁵⁴ KA AFA Italien, 1703-V-12.

⁵⁵ FZ, VI. k. 84. o. N.B. hozzá kell tenni, hogy a létszámok egyúttal az állandó utánpótlást is jelzik. Ugyanis fél évvel korábban a 2979 itt feltüntetett huszárral szemben az utolsó négy huszárezredben csak 1142 főt tudtak összeírni. V. ö.: KA AFA Röm. Reich, 1703-V-In.

Bagossy-hajdút tudott összeírni a hadvezetés.⁵⁶ Közülük is hadrafogható csupán 333, 201, illetve 49 fő volt, mert még öltözkük és lábbelijük sem volt a többieknek, nem hogy fegyverük.⁵⁷ Hasonlóképpen a hajdúkkal együtt bevetett huszárok közül az Ebergényi-ezredben maradt 160 fő és 104 ló, a Deák-ezredben 76 fő és 33 ló, de harc képes közülük is csupán 134, illetve 65 fő volt.⁵⁸ Ugyanígy az Elő-Ausztriában állomásozó Eszterházy-huszárezredben is mindössze 241 főt és 139 lovat írtak össze, a harc képesekről ezúttal nem szóltak.⁵⁹

A hiány nemcsak a magyar kiállítású egységeknél volt ilyen mértékű. Az összesen előírt 87 500 gyalogos helyett csak 45 935 fő volt fegyverben, a 30 000 előírt lovasból 22 478 állt hadrendben, de közülük 11 868-nak nem volt lova és gyalog szolgált. Bizonyára hasonló volt a helyzet az állandó hadseregen kívül hadba küldött 44 szabad századnál is.⁶⁰ Hiába igyekezett a hadvezetés a katonák számát növelni, például a magyar egységek esetében a vármegyékhez intézett kiegészítési utasítással.⁶¹ Legfeljebb egy-egy arisztokrata ajánlkozása segített valamit, ahogyan egy jelentés megőrizte: „Niczky ezredes 1000 katonát akar Öfelsége szolgálatára kiállítani.”⁶² Mindenesetre ilyen példák hatására rendelte el az Udvari Haditanács elnöke, hogy a magyar területeken bevetett egységek, 6677 gyalogos és 3442 lovas, összesen 10 119 fő⁶³ előírt kiegészítésére magyar területeken rendeljenek el toborzást, és a lovas kötelékeket növeljék 5000, míg a gyalogos erőket 10 000 főre.⁶⁴

Ennek ellenére az 1704-es hadjárat kezdetén a kurucok ellenében csak 4981 lovas (de 861 ló nélkül) és 5773 gyalogos császári katona kerülhetett bevetésre.⁶⁵ A Bécsbe küldött jelentés ezt követően is csupán arról számolhatott be, hogy a magyarországi létszámot 4999 lovasra (958 továbbra is ló nélkül, gyalogszolgálatban) és 6517 gyalogosra sikerült növelni. Vagyis a magyarok közti toborzás szinte teljes csóddal járt, még a téli szálláson voltak létszámát sem sikerült biztosítani. Így végül is máshonnan elvont 1777 lovassal (közte 569 gyalog szolgálóval) és 3698 gyalogossal lehetett elérni a hadvezetés által szükségesnek tartott létszámot és ezzel biztosítani az erőegyensúly megteremtését.⁶⁶ Egyfajta fordulatot csak az 1705. június 15-i összesítő jelentés közölhetett az Udvari Haditanáccsal, e szerint „a magyarországi mezei és helyőrségbeli császári csapatok 10 384 gyalogos és 9240 lovas, 5419 lóval.”⁶⁷ Bár ezúttal a létszámnövelés sikeresnek bizo-

⁵⁶ FZ, VI. k. 292. o.

⁵⁷ KA AFA Italien, 1704-VII-6c.

⁵⁸ Uo. 1704-VII-7.

⁵⁹ KA AFA Röm. Reich, 1704-XIII-19.

⁶⁰ FZ, VI. k. 84. o.

⁶¹ KA AFA Rebellen in Ungarn, 1704-I-216.

⁶² Uo. 1704-IV-2, Heister tábornagy Savoyai Jenő tábornagnak, 1704. ápr. 5.

⁶³ KA HKR Prot. Reg. 1704-III-518.

⁶⁴ KA AFA Rebellen in Ungarn, 1704-VI-3.

⁶⁵ FZ, VI. k. 133. o.

⁶⁶ Uo. VI. k. 195. o.

⁶⁷ KA AFA Rebellen in Ungarn, 1705-VI-8,-9.

nyult, figyelemre méltó a nagyarányú lóhiány, amelynek következtében a lovasok tekintélyes része csak gyalogos harcbevételre volt alkalmas.

Arról is szólni kell, hogy az állandó hadsereg magyar ezredeinek a hadszíntéren való kiegészítése 1705-ben már lehetetlenné vált, ugyanakkor a veszteségek következtében a létszámok egyre kisebbek. ⁶⁸ Ezért indítványozta Savoyai Jenő herceg, az Udvari Haditanács elnöke az uralkodónak, hogy egyes alakulatok feloszlásával egészítsék ki a megmaradókat. ⁶⁹ Erre valóban megszületett az uralkodói döntés. E kérdéskörben az is figyelemre méltó, hogy a tervezett hadilétszámból összesen 30 253 fő hiányzott, azonban az örökös és cseh tartományokból is csupán 15 891 újoncot sikerült biztosítani, így továbbra is jelentős hiányok mutatkoztak a 39 gyalog-, 22 vértés-, 12 dragonos- és 8 huszárezredben. ⁷⁰ Ilyen körülmények között a hadvezetés újra a katonai határőrvidékek felé fordult. A Belső-Ausztriai Haditanács utasítást adott, hogy a varasdi kapitányság 1000 lovas és 1000 gyalogost, a károlyvárosi kapitányság pedig 700 lovas és 500 gyalogost állítson ki és indítson útba. ⁷¹ Ugyanakkor a szlavóniai kapitány jelentette, hogy 1500 gyalogost és 600 lovas a hadakhoz irányított. ⁷² Hamarosan 10 500 főre nőtt a katonai határőrvidékről a harcoló magyarországi császári erőkhöz küldött kontingens. ⁷³ További segítséget jelentett a Rákóczi-szabadságharc elleni küzdelemben, hogy a német-római birodalmi fejedelmek által biztosított úgynevezett Birodalmi Hadseregből is 3201 főt erre a hadszíntérré vezényelt a hadvezetés. ⁷⁴ Végül az idegen birodalmaktól segítségül bérelt egységek közül 1706-ban ugyancsak a magyarországi hadszíntéren került bevetésre 4 dán gyalogezred és ugyancsak 4 dán vértesezred. ⁷⁵ Mindennek a következményeképpen viszont a magyarországi szabadcsapatokat, összesen mintegy 6000 főt, sikerült a harcoló csapatokhoz beosztani, mivel azokat feloszlatták. ⁷⁶ Bár egyébként szabad toborzást is elrendeltek, és az örökös és cseh tartományokat az újonckontingens kiállítására kötelezték, még mindig 31 476 fő hiányzott az egyébként is 120 000 főre csökkentettnél előírt haderőből. ⁷⁷ A hiány valamennyi egységet erősen érintette, így a 37 gyalog-, 20 vértés-, 11 dragonos- és 8 huszárezredből a Magyar Királyság területein bevetett 12 gyalog-, 8 vértés- és 4 dragonosezredet is. ⁷⁸ 1707-ben, az európai erőviszonyok alakulá-

⁶⁸ Az Itáliában bevetett magyar egységek adatai szerint 550 Andrásy, 425 Batthyány-, 80 // Bagossy-gyalogos volt már csak az előírt összesen 6036 helyett, 221 Mallenich- horvát gyalogos az előírt 1000 helyett, 544 Ebergényi- és 430 Deák-huszár az előírt 2000 helyett, V. ö.: KA AFA Italien, 1705-I-35. Hasonlóképpen német-római területen 1000 Eszterházy-huszár és ló helyett 259 főt és 295 lovat írtak össze. V. ö.: FZ, VII. k. 415. o.

⁶⁹ KA AFA Italien, 1705-X-1.

⁷⁰ FZ, VII. k. 60. o.

⁷¹ KA AFA Rebellen in Ungarn, 1706-V-23.

⁷² Uo. 1706-VII-13.

⁷³ Uo. 1706-VIII-3, 1706-IX-1.

⁷⁴ KA AFA Röm. Reich, 1706-VI-17. N.B.: Egyébként a Birodalmi Hadsereg teljes létszáma ekkor 16 736 gyalogos és 9746 lovas volt.

⁷⁵ FZ, VIII. k. 64. o.

⁷⁶ Uo. VIII. k. 61. o.

⁷⁷ KA AFA Italien, 1706-XIII-17, -18.

⁷⁸ KA HKR Asch Nr. 13. KA AFA Italien, 1706-VIII-17, -18, -24.

sának következtében még sikerült is növelni az állandó hadseregből a kurucok ellen bevetett egységek számát, 14 gyalog-, 9 vértés- és 4 dragonyosezredre.⁷⁹ Ezekből egy tekintélyes hányad Erdélyben állomásozott, a hadszíntéren csak 7426 gyalogos és 6497 lovas szolgált.⁸⁰ A továbbra is bevetett bérelt, német-római birodalmi, katonai határőrvidékbeli és császárhű horvát és magyar irreguláris erők összesen szintén ilyen nagyságrendben lehettek jelen.⁸¹

1708-ban, ahogyan erről már ugyancsak szó esett, az állandó hadseregben két újabb magyar huszárezred megszervezésére kerülhetett sor két magyar arisztokrata (Eszterházy József gróf és Nádasdy Ferenc gróf) ajánlkozása következtében, éppen a Rákóczi-szabadságharc ellenében. Ezeken túl 15 gyalogos-, 11 vértés- és 6 dragonyosezred került bevetésre Magyarországon.⁸² A tervezett 117 690 fős teljes haderőnek előírt létszám igen tekintélyes részét akarta a bécsi hadvezetés a magyar függetlenségi háború ellen bevetni, immár 49 755 főt.⁸³ A korábbi jelentős létszámihiányokat azonban abban az évben sem sikerült kiküszöbölni. Így mintegy egyharmadot le kell vonni ebből az elméleti létszámból, a maradványból pedig jelentős erők továbbra is megszálló funkciót láttak el Erdélyben. Viszont nagyjából a megszállókkal azonos létszámban sikerült biztosítani a császári erőkkel való együttműködést a katonai határőrvidékiekkel, továbbá a császárhű horvát és magyar rendek által biztosított kötelékekkel.⁸⁴ Annak szemléltetésére, mennyire nem szabad az előírt létszámmal megbecsülni az erőviszonyokat, álljon itt példaként, hogy az 1708-ban alapított Eszterházy József-huszárezred létszáma a teljes 600 főről 1709 elejére már 186 főre csökkent, és bár generális kinevezés reményében az ezredtulajdonos egységét dragonyosezred-létszámra, azaz 1060 főre szeretne volna növelni, ahogyan kérvényezte, mégsem tudta abban az évben 410 főnél többre növelni a létszámot.⁸⁵ Ugyanakkor más magyar egységek hasonlóképpen és továbbra is rendkívüli létszámihiányokkal küszködtek, így a három Itáliában bevetett huszárezrednél például 1140 fő és 1528 ló pótlásáról kellett volna gondoskodni. Hasonló volt a helyzet a többinél is, ezért az Udvari Haditanács kénytelen volt elrendelni az előírt létszámok 5–800 főre való csökkentését.⁸⁶

Valójában a Habsburg-hadak tényleges létszámnövelését újabb idegen birodalombeli egységek bérbé vételével sikerült csak elérni. 1709-ben már 4 dán gyalog-, 1-1 dán vértés- és dragonyosezred, 2 lengyel lovas-, 2 svájci gyalog- és 2 német-római dragonyosezred került császári hadvezetés alatt bevetésre, döntő hányadában a magyar

⁷⁹ FZ, IX. k. 287. o.

⁸⁰ KA HKR Prot. Reg. 1707-VI-343, 1707-VIII-415.

⁸¹ KA AFA Rebellen in Ungarn, 1706-XI-ad 7, 1706-XII-13, Deutschland, 1707-IV-1, Provence, 1707-IV-4.

⁸² FZ, X. k. 70. o.

⁸³ Uo. X. k. 60., ill. 65. o.

⁸⁴ Uo. X. k. 517. skk. o.

⁸⁵ KA AFA Niederlande, 1709-IV-48, 1709-IV-55, 1709-V-7, 1709-XIII-16, 1709-VIII-13, 1709-VIII-50, 1709-IX-44, 1709-X-66, Rebellen in Ungarn, 1709-III-3, 1709-VIII-13.

⁸⁶ KA AFA Italien, 1708-X-35, Röm. Reich, 1708-II-1c, 1708-IV-2, 1708-V-4, Niederlande, 1708-VI-3, 1708-VI-16, 1708-VI-77, 1708-VI-99, 1708-VI-101, 1708-VII-93, 1708-VIII-18, 1708-XI-40, 1708-XIII-3d.

szabadságküzdelem ellen.⁸⁷ Ezzel egyidőben a császári állandó hadsereg magyarjai zömükben más hadszíntereken kerültek alkalmazásra és ugyancsak a korábbiakhoz hasonló létszámihiányokkal küzdöttek. Ennek bemutatása ezúttal is csak jelzésszerű lehet. 1709 májusában a Rajna mentén a Lehoczky-huszárezredben 812 fő és 745 ló, míg az Eszterházy József Simon-huszárezredben 674 fő és 558 ló került bevetésre.⁸⁸ Itáliában az Ebergényi-huszárezredben 415 fő és 342 ló, míg a Gyulai-hajdúezredben 694 fő harcolt.⁸⁹ A reguláris egységek hiányát némileg ellensúlyozta, hogy irreguláris, főleg horvát és más délszláv formációk is hadba küldhetőek voltak.⁹⁰ Ilyen körülmények között sikerült stabilizálni az erdélyi Habsburg-csoportosítás létszámát, amely az év végén 5056 gyalogos és 4618 lovas volt.⁹¹ Ez a létszám 1710-ben már 6540 gyalogosra és 5600 lovasra nőtt, ugyanakkor előírászerűen Magyarországon 21 120 gyalogos és 15 200 lovas alkotta a Habsburg-haderőt. Míg magyar területeken immár összesen így 48 460 fővel rendelkezhetett a bécsi udvar, a többi hadszíntéren 73 010 fő bevetésével számolt.⁹²

Az arány 1711 tavaszára sem változott, a magyar hadszíntéren tartott 51 366 fővel szemben összesen még 88 932 fő állt fegyverben.⁹³ Természetesen azt sem szabad elhallgatni, hogy az irreguláris kötelékek hadba küldésén túlmenően a császári állandó hadsereg magyar egységeinek kiegészítésére akkortájt már egyre gyakrabban tudtak alkalmazni átállt kurucokat, egyes személyeket és kisebb kötelékeket egyaránt.⁹⁴ Ugyanakkor a német egységek magyar területekre is az örökös és a cseh tartományokból kapták a kiegészítést, 1711-ben például összesen 6066 főt⁹⁵ az akkor magyar területeken állomásoztató 15 német ezredbe.⁹⁶ Az állandó kiegészítés ellenére mégis újra és újra csökkent a létszám. Megint csak magyar példával szemléltetve, a Rajna mentén tartott Lehoczky-huszárezred 1711 júliusában 826 főből és 680 lóból, az Eszterházy József Simon-huszárezred 757 főből és 628 lóból állt,⁹⁷ míg az Itáliában bevetett Ebergényi-huszárezred 1711 decemberében 506 főből és 505 lóból állt,⁹⁸ holott a korábban 1000 fős létszámot az évben 611 főre és lóra csökkentették, abban a reményben, hogy azt legalább biztosítani lehet.⁹⁹ 1711 decemberében a szintén Itáliában bevetett Gyulai-gyalogezred létszáma alig 790 fő volt, messze az előírt 2012 fő alatt maradt.¹⁰⁰

⁸⁷ FZ, XI. k. 37. o.

⁸⁸ KA AFA Röm. Reich, 1709-V-26, KA HKR Prot. Reg. 1709-V-263.

⁸⁹ KA AFA Italien, 1709-IX-7a, KA HKR Prot. Reg. 1709-VII-72.

⁹⁰ KA AFA Niederlande, 1709-II-35, 1710-XIII-14.

⁹¹ KA HKR Prot. Reg. 1709-XII-270.

⁹² FZ, XII. k. 93. skk. o.

⁹³ Uo.

⁹⁴ Uo. XIII. k. 103. skk. o.

⁹⁵ Uo. XIII. k. 102. o., KA AFA Rebellen in Ungarn, 1711-III-6 1/2.

⁹⁶ KA AFA Rebellen in Ungarn, 1711-XI-15b.

⁹⁷ KA AFA Röm. Reich. 1711-VII-5h.

⁹⁸ KA AFA Italien, 1711-XII-46a.

⁹⁹ KA AFA Rebellen in Ungarn, 1711-IV-7.

¹⁰⁰ KA AFA Italien. 1711-XII-46a.

1712-ben sem sikerült az előírt létszám biztosítása, holott a Rákóczi-szabadságharc véget ért és lehetővé vált a korábnál sikeresebb magyarországi kiegészítés. A veszteség ugyanis megint nagyobb volt a kiegészítésnél. Két előző egységnél maradvá, az Ebergényi-huszárezred szeptemberben 568, októberben 571 főből, ugyanakkor a Gyulai-hajdúezred 1124, illetve 1171 főből állt.¹⁰¹ Ilyen körülmények között az irregulárisnak tekintett magyar királyi katonaságot az Udvari Haditanács még a szatmári béke megkötését követő időkből is csak Győrben, Komáromban, Esztergomban, Budán, Szigetvárott, Szegeden, Szebenben és Nagyváradon állomásoztatta, egy-egy szabad századnyi erővel.¹⁰² Ezzel egyidőben átmenetileg a magyar nemzeti milíciának nevezett erő összlétszámát mindössze 600 huszárból és 400 hajdúból határozta meg.¹⁰³ Bár már 1712 elején kísérlet történt a rendkívül alacsony létszám növelésére,¹⁰⁴ az bizonyára kudarccal járt, mert hamarosan tervezetet kellett készíteni „a Magyarországon állomásozó császári miliciáról”.¹⁰⁵

1712-ben egyébként, a még folyó spanyol háborúra tekintettel, a bécsi hadvezetés 103 200 fő 43 gyalogezredben és 42 000 fő 20 vértés-, 12 dragonos- és 7 huszárezredben való kiállítását tervezte,¹⁰⁶ de valójában csak 87 520 gyalogost és 38 100 lovas sikerült hadrendbe állítania. Közülük 18 400 gyalogos és 11 000 lovas magyarországi, 6500 gyalogos és 3000 lovas erdélyi állomásoztatását írta elő.¹⁰⁷ A nagyarányú létszáhiánynak ugyan csak töredékét okozta a magyarországi kiállítású egységeknél lehetetlen hadilétszámokra való feltöltés, mégis ezeknél – a bekövetkezett magyarországi békére is tekintettel – új létszámokat írt elő az Udvari Haditanács: A Gyulai-gyalogezrednek 2000, a Babócsay- és Eszterházy József Simon-huszárezrednek 800-800, a Kollonits-, Ebergényi- és Splényi-huszárezrednek 600-600, míg a Nádasdy- és Eszterházy József-huszárezrednek 500-500 főt szabott meg.¹⁰⁸ Bár ezt sem sikerült egészen elérni, az adott létszámokat mégis sikerült stabilizálni. Ezt tanúsítja, hogy a Kollonits-huszárezredben 559 fő és 431 ló, a Splényi-huszárezredben pedig 586 fő és 462 ló volt 1712 novemberében, míg az Eszterházy József Simon-huszárezred az év júliusában 773 fővel és 697 lóval, augusztusában 771 fővel és 697 lóval, novemberében 767 fővel és 702 lóval, ugyanabban a három hónapban a Babócsay-huszárezred 804 fővel és 770 lóval, 802 fővel és 758 lóval, illetve 816 fővel és 758 lóval rendelkezett.¹⁰⁹

Egyébként az állandó hadseregbeli magyar egységekkel a további hadműveletekben még számolt a hadvezetés, így 1713 elején a Kollonits- és a Splényi-huszárezredet Németalföldön, a Babócsay- és az Eszterházy József Simon-huszárezredet Elő-Ausztriában,

¹⁰¹ KA HKR Prot. Reg. 1712-IX-305, 1712-XII-1.

¹⁰² KA AFA Rebellen in Ungarn, 1711-XI-1a.

¹⁰³ Uo. 1711-XI-7.

¹⁰⁴ Uo. 1712-I-1, 1712-II-2, -3, -ad 3.

¹⁰⁵ Uo. 1712-XIII-2.

¹⁰⁶ KA HKR ASch, Nr. 10a.

¹⁰⁷ KA HKR Prot. Reg. 1712-I-268.

¹⁰⁸ KA AFA Niederlande, 1712-XIII-12.

¹⁰⁹ KA HKR Prot. Reg. Reg. 1712-VII-239, 1712-VIII-55, 1712-XI-143.

az Ebergényi-huszárezredet és a Gyulai-gyalogezredet Itáliában állomásoztatta, és továbbra is csak a Nádasdy- és az Eszterházy József-huszárezred maradt magyar területen.¹¹⁰ A továbbra is idegenben tartott öt magyar huszárezredben egyébként sikerült még az előírtnál is nagyobb létszámot biztosítani, 3933 főt.¹¹¹ Valószínűleg még inkább így volt ez a magyar területeken állomásoztatott két huszárezrednél és az Itáliában hagyott egy hajdúezrednél is – tekintettel az átállt, volt kurucokra. Különben a teljes állandó hadsereg 127 gyalogzászlóaljából 33, 236 lovas svadronjából 82 továbbra is – a még mindig folyó nyugati háború ellenére – a magyarlakta területek helyőrségeként került elhelyezésre.¹¹² Mivel az előírt létszámot az állandó hadseregnél minden erőfeszítés ellenére a továbbiakban sem sikerült elérni, az örökös és cseh tartományok pedig adó fejében sem tudtak elegendő újoncot állítani, engedélyezett maradt a szabad toborzás, ez pedig azzal járt együtt, hogy a magyar helyőrségbeli egységek megkíséreltek minél több környékbeli magyart felfogadni, elsődlegesen költségkímélés miatt.¹¹³

A magyar lakosságra háruló teherterhelés az 1715-ös esztendővel még nagyobbá vált. Az újabb törökellenes háború előkészületeinek a jegyében a 137 600 fősnek előírt állandó hadseregből 51 000 fő magyarországi és 9899 fő erdélyi állomásoztatásával számolt az Udvari Haditanács, míg Itáliában 34 000, Németalföldön 13 500, Elő-Ausztriában 10 600, az örökös és cseh tartományokban 18 200 főt írtak elő. Ugyanabban az évben a katonai határőrvidék hadipotenciálját 22 400 fővel tartották nyilván.¹¹⁴ Az is figyelemreméltó, hogy a magyarországi erőket tekintve 28 768 gyalogossal, 15 876 vértessel, 3306 dragonnyossal és 3050 huszárral, az erdélyieknél pedig 6561 gyalogossal, 1134 vértessel és 2204 dragonnyossal számoltak, vagyis a teljes haderő 42 lovasezredéből 25-öt, 53 gyalogezredéből pedig 19-et tartottak e térségben,¹¹⁵ minden bizonnyal a nagyfokú mozgékonyság biztosítására, vagyis nemcsak oszmán támadás, hanem újabb magyar megmozdulás lehetőségét is szem előtt tartva. Ugyanakkor a hadi előkészületek jegyében az állandó hadseregbeli hiány pótlására az Udvari Haditanács 10 617 gyalogos, köztük 427 hajdú, továbbá 18 710 vértés és dragonyos és 5595 ló toborzását rendelte el, emellett intézkedett további hat új gyalogezred felállítására vonatkozóan is.¹¹⁶

VI. Károly császár (és III. Károlyként magyar király) 1716-ban megkezdett első török háborújában jelentősen épített az addig is magyar területeken állomásoztatott egységekre. Mindenesetre a gyalogkötelekek közül hátrahagyatott a kulcsszerepet játszó magyarországi helyőrségekben 4328 főt, a lengyel határvonalra helyeztetett 3055 főt, a török határvonal belső biztosítására egyes várakba telepítettett 5217 főt, a többi 16 168 katonát

¹¹⁰ FZ, XV. k. 503. skk. o.

¹¹¹ KA AFA Röm. Reich, 1713-XIII-4.

¹¹² FZ, XV. k. 50. o. N.B.: A szűkebb értelemben vett Magyarországon 24 zászlóalj és 64 svadron, Erdélyben 9 zászlóalj és 18 svadron, ugyanebben az időben az örökös és cseh tartományokban összesen csupán 5 zászlóalj és 5 svadron volt.

¹¹³ KA HKR Prot. Exp. 1713-XII-815, -889, Prot. Reg. 1714-II-89, -101. N.B.: 1714-ben összesen 8203 fő szabad toborzása folyt.

¹¹⁴ FZ, XV. k. 44. skk. o.

¹¹⁵ KA HKR ASch, Nr. 16 1/2.

¹¹⁶ FZ, XVI. k. 342. o.

beosztotta a hadra kelő hadseregbe és ehhez a kontingenshez átvezényeltetett még további 37 212 gyalogost. Ugyancsak beosztotta a hadra kelő hadseregbe a teljes magyarországi, 22 232 főnyi lovasságot és újonnan előrevont további 10 712 vértest és dragonyost. Az erdélyi állandó hadseregbeliek közül belső biztosító erőként visszahagyatott 5836 főt, a többi 4063-ból és az odavezényeltetett további 7173 harcosból pedig önálló támogató hadtestet hozatott létre. Az akkor számba vett mintegy 31 000 katonai határőrvidékbelinek mintegy a felét ugyancsak a hadra kelő hadsereghez sorolta a hadvezetés és ugyanúgy beosztott az akkor már egyértelműen szabad századoknak nevezett kötelékekből is mintegy 2700 főt. Így e háborúban az uralkodó és a hadvezetés egy 115 260 fős háborúba induló haderővel és összesen még további 18 436 főnyi biztosító erővel számolt a magyar területeken.¹¹⁷ Valamennyi állandó hadseregbeli magyar egység is ezek közt volt.

A következő hadjárat évből a bécsi udvar a határőrvidékbelinek és más irregulárisok nélkül 100 774 fős hadra kelő hadsereggel kalkulált.¹¹⁸ Ez teljesen egyezik az előző számvetéssel, viszont a veszteségre utal, hogy ennél a hadilétszámnál 20 550 fős hiányt pótlandó újoncozást rendelt el.¹¹⁹ A magyarországi és erdélyi biztosító erőket ugyanakkor az előző évinél magasabb létszámon, összesen 24 182 főben határozták meg.¹²⁰ A hadra kelő erökhöz az évből csatlakozó határőrvidékiek és nemzeti milíciához tartozók számát végül a hadvezetés 18 200 főben szabta meg.¹²¹ 1718-ban a hadilétszám nem érte el az előző évit, nagyobb volt ugyanis a veszteség, mint korábban. A császári állandó hadseregből 74 180 fő állt háborúban, 26 400 fő újoncozása mellett így ezekhez 11 094 főnyi bajor és szász segélyhad csatlakozott, míg a határőrvidékbelinek közül és a nemzeti milíciakötelésekből 14 500 főre tartott igényt a hadvezetés. A belső biztosító erők létszámán ezúttal nem módosított.¹²²

Az újra beköszöntött béke egyrészt ugyan a mindaddig oszmán uralom alatt állt utolsó magyar terület, a Temes-vidék felszabadulását eredményezte, másrészt azonban továbbra is jelentős állandó hadseregbeli császári erők magyar területeken való állomásoztatásával járt együtt. Ugyanis a 49 gyalogezredből a szűkebb értelemben vett Magyarországon 10, Erdélyben és a Temes-vidéken 3-3, a 20 vértesezredből 11, illetve 1-1, a 13 dragonyosezredből 7, illetve 2 és 1, végül az 5 huszárezredből 2 Magyarországon állomásozott. Ez előírászerűen összesen 60 000 főt jelentett.¹²³ A négyesszövetség rövid spanyol háborújára tekintettel rövidesen csapatelvonás történt, bár ez érdemi változást nem hozott. Az újabb, ezúttal részletesebb nyilvántartás szerint 8 gyalog-, 10 vértés-, 6 dragonyos- és 2 huszárezred maradt a szűkebb értelemben vett Magyarországon, összesen 34 282 fő, míg Erdélyben 3 gyalog-, 1 vértés- és 2 dragonyosezred, azaz 8871 fő, a

¹¹⁷ KA HKR Prot. Reg. 1716-II-248, 1716-III-79, 1716-IV-74, -82, -85, -93, -94, -95, -127, -129, -130, -211, KA AFA Türkenkrieg, 1716-VII-2, -6, -9, -18, -81, -85, -90, -233.

¹¹⁸ FZ, XVII. k. 41. o. V. ö.: KA AFA Türkenkrieg, 1717-VI-58, -67, -75, -85, -97, -141.

¹¹⁹ KA HKR Prot. Exp. 1716-IX-133.

¹²⁰ FZ, XVII. k. 42. o.

¹²¹ KA HKR ASch, Nr. 16 1/4.

¹²² KA AFA Türkenkrieg, 1718-IX-5, -7, 1718-XIII-9 1/2, -17 1/2, KA HKR ASch, Nr. 16 1/3.

¹²³ KA HKR ASch, Nr. 11a, 17.

Temes-vidéken pedig ugyancsak 3 gyalog- és 11 vértesezred, vagyis 6957 fő, mindösszesen 50 110 állandó hadseregbeli. További 5200 fő állomásozott az oszmán fennhatóság alól ugyancsak elhódított volt középkori magyar bánságok területén, míg az összesen 137 822 fős állandó hadsereg többi egysége – összesen 82 512 fő – Itáliában, a Németalföldön, német-római birodalmi területeken, Elő-Ausztriában, az örökös és cseh tartományokban került elhelyezésre.¹²⁴ Köztük volt három magyar huszár- és egy magyar gyalogezred is, melyeket ugyancsak távol vittek a szülőföldről. Az állandó hadseregbeli magyar egységek közül a legmesszebbre a 2300 fős kiegészítésre utasított Gyulai-gyalogezred¹²⁵ és az Ebergényi-huszárezred került, ezeket a hadvezetés a rövid spanyol háborúban az itáliai hadszíntéren vetette be,¹²⁶ majd felhasználta a szicíliai pacifikálásban is.¹²⁷ Ezzel szemben a katonai határőrvidékeliek és a nemzeti milícia tagjai a béke bekövetkeztével hazatérhettek.¹²⁸

A nyugati háborús veszély elmúltával azután újólá szaporították a magyar korona területein elhelyezett állandó hadseregbeli egységek számát. Már 1721-ben 18 gyalog-, 13 vértés-, 9 dragonyos- és 4 huszárezred, vagyis 59 454 fő volt az előírt kontingens,¹²⁹ a teljes Habsburg-hadsereg közel fele. Ez a helyzet a következő években sem változott.¹³⁰ 1725-től azután megint valamivel kevesebb idegen katonaság maradt magyar területeken, összesen 15 gyalog-, 13 vértés- és 6 dragonyosezred, valamint 2 magyar huszárezred, mindösszesen 49 631 fő az összes 126 424 állandó hadseregbeliből.¹³¹ Természetesen továbbra is fennálltak a katonai határőrvidékeliek kötelek és az akkortájt egyes erősségekben állomásoztatott nemzeti milícia, vagyis 26 szabad század, békelelt számon összesen alig ezer fő.¹³² 1727-től újólá megnőtt a magyar királyságbeli területeken állomásoztatott állandó haderő, az akkori fegyverben tartott 101 124 főből egyenesen 58 548 fő, vagyis több, mint a fele.¹³³

Az ország teherterelének súlyosságát jelezte, hogy Pálffy Miklós gróf tábornagy, az ország nádora 1728. január 22-én átíráttal fordult Savoyai Jenő herceg tábornagyhoz, az Udvari Haditanács elnökéhez, amelyben részletesen ábrázolta a lakosság nyomorúságát, és a jelentős létszámú idegen katonaság jelenlétére tekintettel a szokásos hadiadó csökkentése érdekében való közbenjárását kérte.¹³⁴ A hadiadó ügyében az országgyűlésen folytatódott az alkudozás, ami viszont a diszlokációt illette, abban nem történt változás.¹³⁵ Ugyanakkor ebben az időben döntés született az Udvari Haditanácsnál, miszerint a

¹²⁴ Uo. Nr. 23 1/2, KA AFA Türkenkrieg, 1718-IX-5, -7, 1718-XIII-9 1/2, -17 1/3.

¹²⁵ KA AFA Neapel und Sizilien, 1717-X-32.

¹²⁶ Uo. 1718-IX-7.

¹²⁷ Uo. 1720-I-100 1/2, 1720-VI-64.

¹²⁸ KA AFA Berichte, Mil. Gr., Ungarn, 1720-XI-1, -2, -3.

¹²⁹ Uo. 1721-XI-5.

¹³⁰ KA HKR ASch, Nr. 14, 15.

¹³¹ Uo. Nr. 18, 26 1/2, 27.

¹³² KA AFA Berichte, Mil. Gr., Ungarn, 1720-XI-1.

¹³³ KA AFA Berichte, Ausrüstungen in Ungarn, 1727-II-1.

¹³⁴ Uo. 1728-I-3.

¹³⁵ KA HKR ASch, Nr. 28 1/2.

békelétszám a gyalogezredekénél 2100, a vértés- és dragonyosezredekénél 996, a huszárezredekénél 800 fő, míg a hadilétszám háborús helyzet kialakulásakor minden külön intézkedés nélkül 3000, 1413 és 1500 fő. Ez azt jelentette volna, hogy a magyar területeken állomásoztatott egységeknek az 53 928 fős békelétszámot hadihelyzetben 77 934 főre kellett emelniük. Bár erről azokban az években természetesen nem volt szó, számos feldolgozás sajnálatos módon ezzel az irreálisan magas létszámmal jellemzi az adott időszakot. Ennek abszurditása akkor válik igazán világossá, ha a teljes császári állandó hadsereg hadilétszáma párosul mellé: 183 800 fő.¹³⁶ A Habsburg-birodalom anyagi-pénzügyi helyzetében elképzelhetetlen, irreális célkitűzés volt ez, hiszen még a békelétszámon tartás is állandó gondokkal járt.

Valójában a 47 gyalog-, 21 vértés-, 12 dragonyos- és 3 huszárezredből álló állandó hadseregből a következő években is 10–15 gyalog-, 12–13 vértés-, 2–6 dragonyos- és 0–2 huszárezredet állomásoztattak magyar területeken, vagyis a források tükrében 36 348 és 53 683 fő közti létszámot.¹³⁷ Különösen tanulságos az 1732-es adatok felidézése. A Sziciliában, Nápolyban, Toscanában, Lombardiában, a Rajna mentén, Osztrák-Németalföldön, Elő-Ausztriában, az örökös és cseh tartományokban, valamint „Magyarországon és tartományaiban” összesen előírt állandó hadseregbeli 137 475 helyett ténylegesen fegyverben állt 126 363 fő, közülük a magyar területeken 46 198 fő. Talán az sem érdektelen, hogy amiképpen összesen 7050 lovas kényszerült ló hiányában gyalogszolgálatra, a magyar területeken elhelyezett 13 398 lovas közt is 3528 gyalogszolgálatos volt.¹³⁸

Bizonyára nagy nehézségeket láthatott az Udvari Haditanács az állandó hadseregbeli egységek feltöltését illetően, még akár a békelétszámot is tekintetbe véve, ugyanis a lengyel „örökösödési” háború kirobbantásakor egyrészt sietett egyezséget kötni egyes arisztokratákkal új egységek felállítására, – így például 6 új magyar huszár- és 2 új magyar gyalogezredre vonatkozóan –, másrészt azonnal elrendelte a nemzeti milícia megerősítését, hogy a hadszíntérről távoli magyar területekről az addig ott állomásoztatott egységek elvonhatóak legyenek.¹³⁹ Ezzel egyidőben intézkedés történt határörvidékeliek mozgósítására is, első lépésként 12 000 fővel számolva.¹⁴⁰ 1734-re valóban csak 20 600 gyalogos és 7658 lovas állandó hadseregbeli katona maradt a magyar korona területein mint idegen, miközben a teljes haderőt 171 423 fősnek írták elő.¹⁴¹ A szokásos módon ezúttal sem sikerülhetett a remélt létszám kiállítása, sőt a hadszínterre kikerkeztettekkel kapcsolatosan sem volt ritka az ilyen ténymegállapítás: „Excellenciád előtt bizonyára nem ismeretlen, hogy a Pestvármegyei-huszárezred néhány nappal ezelőtt Mainzba érkezett hat százada lőfegyver nélkül van itt.”¹⁴² Ilyen körülmények között nem meglepő,

¹³⁶ Uo. Nr. 23 1/3.

¹³⁷ Uo. Nr. 29, 29a.

¹³⁸ Uo. Nr. 11, KA HKR Prot. Exp. 1731-XI-119, KA AFA Corsica, 1731-VIII-9a, -9b. N.B.: Tegyük hozzá, a három huszárezredből összesen alig 454 fő és 549 ló hiányzott. V. ö.: FZ, XIX. k. 103. o.

¹³⁹ KA AFA Krieg mit den Rebellen in Ungarn, 1733-X-2, 1733-XII-11.

¹⁴⁰ Uo. 1733-XII-44, *Nouzille*, 143. o.

¹⁴¹ KA HKR ASch, Nr. 30a, 30 1/2.

¹⁴² KA AFA Röm. Reich, 1735-VIII-169, Savoyai Jenő herceg tábornagy Nesselrode gróf főhadikommisszáriusnak, Heidelberg, 1735. aug. 31.

hogyan az újonnan alapított állandó hadseregbeli ezredek közül néhányat még a háború során, tehát rendkívül rövid időn belül feloszlattak.¹⁴³

1737 már VI. Károly császár (és III. Károlyként magyar király) második török háborújának nyitó éve volt. A haderő meghatározó többsége ennek következtében újra magyar területre települt, így az állandó hadsereg 54 gyalogezredéből 30, 18 vértesezredéből 15, 14 dragonyosezredéből 9, 9 huszárezredéből 4 tartozott a főszeregbe és a három kikülönített hadtestbe tagolt hadra kelő hadseregbe, amely előírászerűen 98 456 főből állt. Ezzel egyidőben megint intézkedés történt a katonai határőrvidékbeli és a nemzeti milícia-kötelékek mozgósítására, bár utóbbiakat egyelőre teljes egészében, előbbieket részben még visszahagyták, kezdetben ugyanis csak 21 300 határőrvidékbeli hadba vetésével számoltak.¹⁴⁴ Rajtuk kívül még a fentebb már beszámított 3-3 magyar ezredbeli 6900 gyalogos és 2400 huszár volt a birodalom keleti feléből kiállított erő.¹⁴⁵ Mindenesetre a nemzeti milícia erőteljes mozgósítására került sor, 21 magyarországi, 7 erdélyi, 18 horvátországi, 4 dalmáciai, 5 szlavóniai, 3 temesi bántéri helységben összesen mintegy 4350 főt gyülekeztettek.¹⁴⁶ Hadba szólításukra a következő hadjárat évből sem került sor, akkor 1 gyalog-, 2 vértés-, 3 dragonyos- és 2 huszárezreddel erősítették meg a hadra kelt erőket, összesen 6585 fővel, továbbá 31 100-ra növelték a katonai határőrvidékről hadba vetettek számát.¹⁴⁷ 1739-ben további 3 gyalogezreddel erősítették meg a hadra kelő hadsereget, viszont elvontak 2 vértés- és 1 dragonyosezredet, amelyek helyett 1 további huszárezredet küldtek vissza Magyarországra.¹⁴⁸ Így végül is megint sikerült biztosítani a tervezett hadilétszámot, 97 200 állandó hadseregbelit és az újra csak mintegy 30 000 irregulárist. Ők, miként a regulárisok közül kerekén 17 300 fő, a magyar korona területeiről kiállítottak voltak.¹⁴⁹ Az e háborúban elszenvedett veszteségeket a szükséges feltöltéseken túl legalábbis nagyságrendileg még egy adat jelzi: az utolsó háborús évben bevetett 57 400 gyalogosból a fegyverszünetre 38 892 fő maradt a harcoló kötelékek-nél,¹⁵⁰ vagyis a veszteség 32,24 %-os volt.

A jelentős veszteségekre és az ingatagnak tűnő békére is tekintettel 1739/40 telén a teljes hadra kelt haderő maradványa a magyar területeken tért szállásra.¹⁵¹ Amikor 1740 elején sor került volna a békelétszámra való csökkentésre, erre valójában nem is volt szükség, mivel a császári állandó hadsereg előírt 159 662 főnyi teljes létszámából csak 110 521 szolgált, 49 141, azaz 30,78 % hiányzott.¹⁵² Az új békediszlokáció értelmében e hiányos állandó hadseregből a magyar korona területein 16 gyalog-, 16 vértés-, 9 drago-

¹⁴³ KA HKR ASch, Nr. 11b.

¹⁴⁴ Uo. Nr. 31 1/2, KA AFA Türkenkrieg, 1737-VIII-5.

¹⁴⁵ KA HKR ASch, Nr. 32.

¹⁴⁶ Uo. Nr. 31 1/2.

¹⁴⁷ *Angeli*, 418. skk. o.

¹⁴⁸ KA HKR ASch, Nr. 33.

¹⁴⁹ Uo. Nr. 15, 186.

¹⁵⁰ KA AFA Türkenkrieg, 1739-X-25.

¹⁵¹ KA HKR Prot. Reg. 1739, fol. 1872, 1992.

nyos- és 6 huszárezred maradt, e nagyszámú lovas egység egyértelműen nem csak a mozgékony határbiztosítás miatt, hanem az olcsóbb takarmányozás okán is.¹⁵³

További áthelyezéseket, átszervezéseket követően 1740 őszén kialakultak azok a haderőbeli erőviszonyok, amelyeket VI. (III.) Károly halálakor Mária Terézia örökölt. Az 52 gyalogezredből 44 német és 3 magyar feltöltésű volt, előírászerűen egységesen 2309 fővel, továbbá 3 németalföldi egyenként 2100 fővel és 2 itáliai 2000 fős ezredlétszámmal. A 18 vértés- és 14 dragonyosezred egyaránt a nyugati területeken került kiállításra, egységesen ezredenként 1009 fővel, végül a 8 huszárezred mind magyarországi toborzású volt, egységesen 809 fős előírt létszámmal. Ezek szerint az állandó hadsereg egységei összesen 157 583 főből álltak, tüzérséggel és más kiegészítő erőkkel pedig ez a létszám előírászerűen 159 200 főre nőtt. A fentebb már jelzett erős létszámhiányok következtében azonban ténylegesen csak 107 933 fő volt fegyverben, mégpedig Németalföldön 12 327 fő, Itáliában 26 492 fő, az örökös és cseh tartományokban 9638 fő, a magyar korona területein 59 476 fő. Másként megközelítve, az 52 gyalogezredből 25, a 14 dragonyosezredből 13, a 18 vértesezredből 16, a 8 huszárezredből 6 állomásozott a magyar királyságbeli területeken. Az állandó hadsereg magyar egységei közül a 3 gyalogezred és 2 huszárezred Itáliában, a többi 6 huszárezred magyar és horvát területeken állomásozott. Érdeemes ezeknek az egységeknek a létszámviszonyaira is fényt vetni. Az egységesen 2309 főnek előírt gyalogezredek közül az őszi mustrakor a Gyulai- 1197, a Pálffy- 1202, a Kökényesdy- 1535 fővel rendelkezett. Az ugyancsak egységesen 809 főnek előírt huszárezredek közül a Csáky- 764 fővel és 758 lóval, a Baranyay- 731 fővel és 697 lóval, a Dessöffy- 702 fővel és 682 lóval, a Hávor- 746 fővel és 759 lóval, a Splényi- 669 fővel és 545 lóval, a Károlyi- 776 fővel és 685 lóval, a Ghillányi- 699 fővel és 642 lóval, a Pestvármegyey- 740 fővel és 686 lóval került összeírásra.¹⁵⁴ A számos adat közül egyrészt az érdemel kiemelést, hogy az állandó hadsereg közel fele magyar területeken állomásozott, így a politikai erőviszonyok következtében ezekre Mária Terézia a trónutódlását megkérdőjelező és ellene támadó német-római fejedelmekkel szemben bizton számíthatott, ugyanakkor a lojalis magyar rendek tulajdonában állt egységek fele idegenben rekedt. Az is figyelmet érdemel, hogy míg általánosságban a gyalogság létszámhiánya az előírthoz képest 36,33 % volt, ez a 3 magyar egységnél egyenesen 57,01 %-ot tett ki, ellenben míg a lovasságnál összességében is csupán 16,83 % létszám hiányzott, a 8 magyar huszárezrednél ez a hiány mindössze 9,97 % volt, és az általános nagy lóhiány mellett is megvolt az előírt lovak 84,27 %-a.

Bizonyára elsődlegesen a politikai viszonyok következtében fordulhatott a magyar trón örököséként Mária Terézia a magyar rendekhez, hogy segítsenek korábban európai szerződések sorozatában is elismert öröksége birtokba vételében. Ehhez azonban alapot nyújtott a fentebb vázolt békediszlokáció nyújtotta lehetőség is. Sőt még egy rendkívül fontos, mindeddig kellően figyelembe nem vett momentum is szerepet játszott a magyar rendekhez fordulásban. A katonai határőrvidék kiépítése addigra jelentősen előrehaladt. Leginkább az 1743-ig, felosztásáig még a Belső-Ausztriai Haditanács közvetlen alá-

¹⁵³ KA AFA Schlesien, 1740-XI-1.

¹⁵⁴ KA HKR ASch, Nr. 15 1/2, 7, 8, KA AFA Öst. Successions-Krieg, 1740-I-1. N.B.: A későbbiekben is ebben a nagyságrendben mozogtak az ezredlétszámok, pl. 1741 októberében a Pestvármegyey-huszárezredben 736 fő és 690 ló, a Csáky-huszárezredben 710 fő és 686 ló volt. V. ö.: KA AFA Schlesien, 1741-X-7.

rendeltségében állt varasdi és károlyvárosi kapitányságban (előbbiben már ezredszervezésben, utóbbiban zászlóalj- és svadronszervezésben) álltak hadba vetésre készen az erre kijelölt erők. 1740 őszére már 65 615 határőrrel számolhatott a bécsi udvar és az érvényes előírások szerint ezek túlnyomó része a határokon túl is bevethető volt. Az elvezényelhetőség mértéke még különbözőképpen volt szabályozva, így a hadvezetés a varasdi kapitányságból 8534, a károlyvárosiból 18 080, a horvát bániból 2336, a Száva mentiből 10 704, a Duna mentiből 1733, a szerémségből 990, a Tisza mentiből 1916, végül a Maros mentiből 1982, azaz összesen 45 585 harcossal, mégpedig 39 085 gyalogossal és 6500 lovassal számolhatott.¹⁵⁵ A teljesség kedvéért említést érdemel, hogy az Udvari Haditanács költségén még 1740-ben is 10 német szabad század állomásozott Győrben, Komáromban, Esztergomban és Szigetvárott, összesen mintegy 1700 fővel, mellettük pedig nemzeti milíciaként a fenti erősségekben, továbbá Szolnokon és Nagyváradon a magyar adókból fegyverben tartottak további 1050 magyart is. Ugyanígy létezett Erdélyben is nemzeti milícia, hasonlóan szerény, 630 fős létszámmal.¹⁵⁶ Mindenesetre szükség esetén ezek is elvezényelhetők és bevetetők voltak. És Mária Terézia szükséghelyzetben volt.

E szükséghelyzetben az első lépés, ahogyan erről már említés történt, az volt, hogy az idős, aulikus és tehetségét, hűségét már sokszorosán bizonyított Pálffy János gróf tábornagyot és országbírót Mária Terézia kinevezte magyarországi főhadparancsnoknak, egyúttal kéréssel fordult hozzá a magyarországi szabad toborzás érdekében. Vagyis a bécsi udvarban tisztában voltak azzal, hogy jelentős állandó hadseregbeli erő állomásozott magyar területeken, azonban erős létszámihiánnyal.¹⁵⁷ Logikus lépésnek tűnt tehát, hogy ezeket az egységeket az állomáshelyük körzetében végrehajtott toborzással töltsék fel, ha lehetséges, az előírt létszámra. Pálffy azonban átlátta annak a veszélyét, hogy precedens történhet arra, ami mindaddig törvényesen még nem fordult elő, hogy az állandó hadsereg nem magyar alakulataiba magyarok kerüljenek szabad toborzással. Ezért következett be, hogy Pálffy inkább 14 vármegyéhez, továbbá a jáász és a kun kerülethez fordult, hogy részleges felkelés jelleggel, a szokásos módon, önkénteseket ajánljanak. Talán érdemes ezúttal a főhadparancsnoki, de talán inkább országbírói felhívást érdemi részében idézni: „A haza és a köznyugalom fenntartása kényszerítenek arra, Uraim, hogy kérjem, idővesztés nélkül tudassák velem, hány lovas és felfegyverzett vitéz legényt tudnak kiállítani, hogy ügyes tisztek parancsnoksága alá beosztassanak és alkalmaztassanak azzal a céllal, hogy az ellenséget visszaűzzék, és a drága hazát minden erőszakától megóvják. Minden zsákmányt szabadon megtarthatnak, és emellett kenyérrel és zabbal ellátatnak.” Bizonyára azért fordult Pálffy csupán 14 vármegyéhez és két nádori kerülethez, mert úgy vélte, ezeken minden nehézség nélkül biztosítható az a 8000 fős hadsereg, amellyel számolt.¹⁵⁸

Az első önkéntes kontingensek küldésére azonnal sor került. A felhívást követően napokon belül Pálffy rendelkezésére állt a nyitrai püspök 50 és Eszterházy herceg 100 hu-

¹⁵⁵ *Vanicek*, I. k. 478. o., *Öst. Erbf. Kr. I. k. 492. skk. o.*, *Nouzille*, 233. o.

¹⁵⁶ *Öst. Erbf. Kr. I. k. 393.*, ill. 411. o.

¹⁵⁷ KA AFA Schlesien, 1741-I-ad 14.

¹⁵⁸ Uo. 1741-II-24.

szára,¹⁵⁹ akiket az Udvari Haditanács haladéktalanul beosztott a Dessőffy- és a Ghillányi-huszárezredbe a hiányok pótlására.¹⁶⁰ Miközben a hadvezetés és maga Pálffy is további arisztokraták gesztusát várta, az egyes felszólított vármegyék önkéntesei, a győri és komáromi nemzeti milícia egy része, sőt a Temesi bánságban elhelyezett szabad huszárok egy része érkezett be előbb, majd két egyházfő és három arisztokrata költségén kiállított kisebb kötelékek. Ezeket mind meglévő egységek feltöltésére használták fel. Összesen 371 főről volt szó.¹⁶¹ Az önkéntesállítás végül is mind Pálffynak, mind Mária Teréziának bizonyára nagy csalódást okozott. A fenti néhány jelentéktelen köteléken kívül ugyanis mindössze a jáász és a kun kerület állított ki már 1741 márciusában 400 főt, és 461 lovat, majd áprilisban Pest-Pilis-Solt ideiglenesen egyesült vármegye 800 főt és 916 lovat, Pozsony, Győr és Komárom vármegye együttesen 500 főt és lovat, viszont ezzel egyidőben Eszterházy herceg egymaga további 400 főt és lovat. Ezekből a különálló és Podratzky alezredes vezényletére adott jáász-kun huszárkötelék, valamint az ezredessé kinevezett Beleznay János, Halász Péter és Eszterházy István gróf vezényletére adott három irreguláris huszárezredet szervezte meg a hadvezetés.¹⁶² Ezeket az egységeket az 1741-es hadjáratot követően azután ki is vonta az arcvonalból.¹⁶³

Ezekkel együtt bevetésre, majd visszavonásra került még egy egység. Trenck Ferenc báró ajánlkozott, hogy Szlavóniából toborzandó 1000 fős önálló gyalogskötelék élén vonul hadba. A csupán főstrázsamasteri (örmagyi) kinevezést kapott Trencknek végül is 890 önkéntest sikerült felfogadnia, ezért további szerémségbeli önkénteseket küldött vezénylete alá a hadvezetés. A hamarosan 1020 fős szlavóniai-szerémségi irreguláris (vagy ahogyan akkor nevezték: szabad) gyalogezred azután még a harccselekmények során a szászországi Menzel alezredes vezénylete alá került.¹⁶⁴ Velük együtt vetették be kezdetől a horvátországi rendek által határőrvidékekből sürgősen a sziléziai hadszíntérre irányított 3000 irreguláris gyalogost is, akiket a jelentések egyszerűen csak horvátoknak neveznek.¹⁶⁵ További lovas határőrök is érkeztek más területekről, akikből ideiglenesen ugyancsak egy négy svadronra tagolt, 1100 fős irreguláris ezredet szerveztek Csapó ezredes vezényletével.¹⁶⁶

A Sziléziára tört porosz hadak ellen indították természetesen az addig Magyarországon állomásozott állandó hadseregbeli egységeket is. Mivel azonban az örökös és cseh tartományok szinte védtelenek voltak, csak egy részüket irányították Sziléziába, más kötelékekkel a cseh és örökös tartományokat erősítették meg. Így fordulhatott elő, hogy az első jelentős összecsapás, a mollwitzi csata idején még csak mindössze 15 788 császári-királyi (nagyobbrészt egyértelműen inkább királyi, mint császári) katona vette fel a har-

¹⁵⁹ Uo. 1741-II-39.

¹⁶⁰ KA AFA Ung. Generalat, 1741-I-4.

¹⁶¹ Uo. 1741-I-5/2, -5/10, -24, Schlesien, 1741-VI-46.

¹⁶² KA AFA Ung. Generalat, 1741-I-5/7, Schlesien, 1741-V-91, 1741-VI-19, -46.

¹⁶³ KA AFA Schlesien, 1741-IX-41.

¹⁶⁴ KA AFA Ung. Generalat, 1741-I-10, Schlesien, 1741-II-40 1/2, 1741-VI-14, -ad 17a, b, 1741-VII-15, -35, -38.

¹⁶⁵ KA AFA Schlesien, 1741-VI-46.

¹⁶⁶ Uo. 1741-X-2.

cot a poroszokkal,¹⁶⁷ és további határörkötélékek is csak a veszteségek pótlását tették lehetővé. Egyelőre jelentős létszámnövelés szóba sem jöhetett, hiszen például a 6 huszár-ezred létszáma az előírt összesen 4863 helyett mindössze 2825 főt tett ki.¹⁶⁸

Ilyen körülmények között nem volt kétséges, ami be is következett, hogy a magyar korona területén szükségessé vált az általános (perszonális, banderiális és portális) felkelés meghirdetése. Más oldalról éppen a fent részletezett erőviszonyok tükrében válik igazán világossá, milyen nagy jelentőségű volt a magyar és horvát rendek felsorakozása Mária Terézia mögé. E felsorakozás mértékét illetően máig szélsőségesen eltérő nézetek élnek a vonatkozó, rendkívül gazdag szakirodalomban. Az ezekkel való vitába szállás helyett azonban következzen néhány bevezető gondolat és – ami ennél is fontosabb – adatközlés. Általánosan elfogadott nézet szerint a szűkebb értelemben vett Magyarország a XVIII. században általános felkelés esetén mintegy 30 000 főt tudott felvonultatni.¹⁶⁹ Ehhez hozzá kell még számolni Erdély 6000 fős és Horvát-Szlavónország 14 000 fős általános felkelését.¹⁷⁰ Ez egymagában is rendkívüli tekintélyt parancsoló, félszázézes katonatömeget jelentett. Számos félreértés forrása, hogy az országgyűlési határozatban ezúttal nagyon határozottan kiemelésre került a számba vett 5405 és fél porta alapján kiállítandó portánkénti 4 gyalog, azaz összesen 21 622 fő mint első számú kontingens, amelyből ráadásul 6 új gyalogezredet kellett formálni, amelyeket az állandó hadseregbe szántak.¹⁷¹ E létszámot azonban a karok és rendek nem az általános felkelésen felül, hanem azon belüli első kontingensként ajánlották meg. Vagyis ezt követően már csak a személyes és banderiális, valamint portális lovas felkelés maradt vissza. E tekintetben a szűkebb értelemben vett magyar országgyűlés még mintegy 15 000 fő hadba küldésével számolt.¹⁷²

E két kontingenssel kapcsolatosan a korábbi kutatók sem vitatták, hogy az egyenként 3000 fősnek előírt 6 új gyalogezred felállítása rendben megtörtént, mert már 1741 végére 17 932 portális katona jelentkezett a kijelölt gyülekezési helyeken.¹⁷³ Sőt hamarosan feleslegnek is kellett mutatkoznia, ahogyan ez tervezett volt, mert az Udvari Haditanács utasítást adott a korábról fennállt 3 magyar gyalogezred magyarországi utánpótlással történő, ugyancsak 3000 főre való kiegészítésére.¹⁷⁴ Ahogyan fentebb már bemutatásra került, ezeknél olyan létszámhiány volt, hogy bizonyára mind a 3690 még kiállítandó portális katonára szükség lehetett. Ugyanis nem kétséges, hogy ezen a portális katonaságon kívül a szűkebb értelemben vett magyarországi rendek hadba küldtek még személyesen 1543 nembest, továbbá 4722 helyettesként állított, illetve bandériumbeli és portális lovas, valamint 7434 gyalogost, összesen 13 699 főt,¹⁷⁵ vagyis az alkotmányos előírások

¹⁶⁷ Uo. 1741-III-1, -79, 1741-IV-ad 32, 1741-XIII-2, Böhmen, 1741-XIII-1k.

¹⁶⁸ KA AFA Schlesien, 1741-V-ad 101a, b.

¹⁶⁹ Szabó, 551. o.

¹⁷⁰ Öst. Erbf. Kr. I. k. 138. o.

¹⁷¹ KA AFA Schleisen, 1741-XI-13, -ad 13, -ad 13a-d.

¹⁷² Alexich, 115. o.

¹⁷³ Öst. Erbf. Kr. I. k. 55. skk. o.

¹⁷⁴ KA HKR Prot. Reg. 1742, fol. 2454, 1743, fol. 10, Duncker, 292. o.

¹⁷⁵ Alexich, 157., ill. 205. o.

szerint reálisan hadba küldhetőket, hiszen az országgyűlés által adott első mennyiségi meghatározások, még a porták számának pontos ismerete nélkül születtek a személyes felkelőkkel és banderiálisokkal kapcsolatosan 15 000, míg a portálisok vonatkozásában 30 000 ezer főben. Ahogyan a portális gyalogosokkal foglalkozva korábban kiderült, mindkettő kerekített előzetes becslés lehetett csupán, és ennek utólagos történetírói számonkérése irreális.

Az viszont tény, hogy az általános felkelés csupán egy hadjárat esztendőre szólt, és a legtöbb táborba szállt ennek lejártával valóban haza is tért.¹⁷⁶ Az sem kétséges, hogy a portális katonák közt nagy volt a dezertálás aránya,¹⁷⁷ 1742 májusára csupán a 6 új gyalogezrednél összesen már 3356 fő hiányzott. Ezek pótlására 2840 újoncot kaptak, október végén mégis megint összesen 3055 fő hiányt tüntettek fel.¹⁷⁸ Nem sajátos magyar jelenségről volt szó, általában is nehéz volt az előírt létszám biztosítása.

Ezzel szemben inkább az emelendő ki, hogy az állandó hadsereg 57 gyalogezrede közül 9 és 43 lovasezrede közül immár 11 volt magyar területekről kiállított,¹⁷⁹ vagyis a két alapvető fegyvernemet illetően 15,79 %-ban, illetve 25,58 %-ban adta a létszámot, hiszen a hiány egyaránt érintett minden egységet. Egyébként ezzel egyidőben még 2 vértés- és 2 dragonyosezred is magyar tulajdonban állt, bár idegen összetételű volt. A továbbiakban az 1743-as hadjáratot megelőzően sikeres toborzás folyt a magyarországi kiállítású gyalog- és huszárezredek kiegészítésére az általános felkelésből hazatérők közt. Jól jelezte ezt, hogy az Udvari Haditanács mind a 11 huszárezrednél elrendelhetette az egységenkénti 800 fős létszám 1000 főre emelését.¹⁸⁰ Ez az állandó hadseregben már mintegy 38 000 magyarországi kiállítású katonát valószínűsít.¹⁸¹ E létszám valóságos meglétének tényét erősíti az a körülmény is, hogy az egyes vármegyék között felosztották, melyikből felszerelt felkelők melyik állandó hadseregbeli egységbe léphetnek be.¹⁸² Ez a kiegészítés olyan sikeres volt, hogy az állandó hadseregbeli magyar egységeknél 1743 májusára csupán 2495 fő hiányzott, és ezek pótlására az Udvari Haditanács magyarországi főhadparancsnokként Pálffy János gróf tábornagyot a magyar vármegyékhez utasította.¹⁸³ A várható hadműveletek szempontjából természetesen nem lehetett elégséges ez a nagyszámú reguláris magyar sem, ezért a magyar nemzeti milíciát egészében a hadszíntérre rendelte az Udvari Haditanács.¹⁸⁴

Feltétlenül említést érdemel, hogy ettől kezdődően az állandó hadseregbeli egységek egyre jelentősebb kiegészítési formája lett, hogy egyes arisztokraták saját költségükön, anyagi lehetőségeik függvényében, különböző számú teljes századokat állítottak ki, sze-

¹⁷⁶ KA AFA Ung. Generalat, 1742-II-11.

¹⁷⁷ Uo. 1742-I-1/44.

¹⁷⁸ Alexich, 199. skk. o.

¹⁷⁹ KA HKR, ASch, Nr. 35, 36.

¹⁸⁰ KA HKR, Prot. Reg. 1742, fol. 2364, 2365, KA AFA Bayern, 1742-XI-ad 2c, 1742-XII-15.

¹⁸¹ HHStA, Archiv Csáky, Fasc. 143. No. 38. fol. 433. skk.

¹⁸² KA AFA Ung. Generalat, 1743-I-1, -2/3, -5, -8.

¹⁸³ Uo. 1743-I-2/9.

¹⁸⁴ Uo. 1743-I-9.

reltek fel és küldtek egyes egységekhez. Ezek létszámfelettinek minősültek és az illető arisztokrata a kiállítás függvényében valamilyen törzsiszti rendfokozatot kapott, amelylyel jelentős előnyhöz jutva indulhatott meg a katonai pályán.¹⁸⁵

Egyúttal az állandó hadsereg mellett a hadvezetés kényszerűen továbbra is számolt a mind ütőképesebb erőt jelentő katonai határőrvidékeliekkel is, ez időben 10 631 gyalogossal és 804 lovassal, majd hamarosan már 18 000 fővel, akiket, az állandó hadsereghez hasonlóan, most már ugyancsak ezredkebe szervezetter vetettek hadba.¹⁸⁶

Erre az időre kifomálódott az is, hogy az erdélyi országgyűlés által megajánlott általános felkelésbeli portális katonaságból a szűkebb értelemben vett magyarországi példa nyomán ugyancsak állandó hadseregbeli egységek (egy-egy gyalog- és huszárezred) fenntartását, kiegészítését vállalták. Ellenben a horvát-szlavón általános felkelés továbbra is fennállt, és e háborúban – kezdetben, 1742-ben, mintegy 3000 fő – bevetésre is került.¹⁸⁷ Az udvar számára is kényelmesebb megoldásnak tűnt a magyar rendekkel való megállapodás, mert azok, a horvát rendektől eltérően, korábban erős vitában voltak a magyar határon kívüli alkalmazás lehetőségeiről és az idegen generálisok vezénylete alá helyezéséről.¹⁸⁸

Ennek ellenére a második sziléziai háború kirobbantásakor Mária Terézia újólag rákényszerült arra, hogy megkísérelje igénybe venni az általános felkelést.¹⁸⁹ Ez azonban az udvar minden várakozása ellenére az 1742-es alatt maradt. 1745 elején kezdetben csupán 9182 főt sikerült inszurrekciós erőként a poroszok ellen küldeni, végül 9436 főre növelték e létszámot,¹⁹⁰ de azok is rendkívül gyenge harcértékűnek bizonyultak, később kiegészítést alig kaptak, és végül is a hadjárat vége felé egyszerűen hazaküldte őket a hadvezetés.¹⁹¹ Viszont szívesen fogadott és megtartott más irreguláris magyar erőket, amelyek önként jelentkeztek a harcra, és beváltak. Köztük voltak a jáász és kun kerületek, továbbá a hajdúvárosok huszárai, akiket az irreguláris Haller-ezredben fogtak össze.¹⁹² Erdélyben hasonló volt a helyzet, az általános felkelés alig 581 huszárt tudott felmutatni, viszont sikerült az irreguláris Szentkereszty-huszárezredet megszervezni az önként jelentkezettek-ből.¹⁹³ Ugyanabban az időben, főleg délvidékeliekből, horvát-szlavónországbeliekből további önkéntes irreguláris, vagy ahogyan nevezték: szabadcsapatokat lehetett felállíta-

¹⁸⁵ Uo. 1743-I-16, 1743-II-26, 1744-I-27/2,3, KA HKR Prot. Reg. 1743, fol. 709, 844 stb.

¹⁸⁶ Öst. Erbf. Kr. III. k. 332. o., VI. k. I. sz. mell., *Nouzille*, 241. o.

¹⁸⁷ KA AFA Ung. Generalat, 1744-I-39/2, 3, 9, Bayern, 1742-V-12, KA HKR Prot. Reg. 1742, fol. 875, Öst. Erbf. Kr. I. k. 514. skk. o., *Alexich*, 115. o.

¹⁸⁸ KA AFA Ung. Generalat, 1744-I-68/8, 1744-II-4e, *Alexich*, 162. o.

¹⁸⁹ KA AFA Ung. Generalat, 1744-II-25/7d.

¹⁹⁰ KA AFA Böhmen und Schlesien, 1745-II-12, Öst. Erbf. Kr. III. k. 823. o.

¹⁹¹ KA AFA Böhmen und Schlesien, 1745-X-34.

¹⁹² KA AFA Ung. Generalat, 1745-I-37/6i.

¹⁹³ Uo. 1745-I-25, Öst. Erbf. Kr. VII. k. 865. o.

ni.¹⁹⁴ Ezek létszáma elérhette akár a 10 000 fő is, mindenesetre bizonyítottan is legalább 8543 fő állt hadban.¹⁹⁵

Ez különösen azért meglepő, mert a háborús veszteségek jelentős kiegészítést igényeltek az állandó hadseregbeli magyaroknál. Így például hat együttesen bevetett magyar huszárezred az 1744. augusztusi 6601 főről már október végére 2687 főre apadt le.¹⁹⁶ Azonban nem csak ezt a jelentős hiányt sikerült pótolni, hanem e reguláris huszárezredek egység létszámát 1300-ra lehetett növelni, sőt még mintegy 3000 irreguláris huszárral is számolhatott a hadvezetés.¹⁹⁷ Ilyen körülmények közt az osztrák „örökösödési” háborúban a franciák ellen Itáliában bevetett állandó hadseregbeli magyar egységeknél ugyan csak folyamatosan sikerült biztosítani a veszteségek pótlását.¹⁹⁸ Vagyis újólág nem a magyar katonai helytállás hiányáról volt szó, hanem arról a változásról, hogy a hagyományos felkelő csapatok helyett egyre inkább a modernebb formációkban találták meg a helyüket a katonáskodó magyarok is. Az állandó létszámlhiány keletkezését okozó dezertálás normális jelenség volt abban a korban, attól a császári-királyi sem tudott mentesülni. 1744-ben megint egészében 24 082 gyalogos és 2647 lovas hiányzott.¹⁹⁹ A bécsi udvar ezt 1745-ben újólág pótolni tudta, és abban az esztendőben 181 266 főt tartott Európa-szerte fegyverben.²⁰⁰ 1746-ra már 219 208 főre növelte Mária Terézia a hadserege létszámát,²⁰¹ és ebben már 62 300 fő magyar királyságbeli kiállítású katonával számolt.²⁰² Ennek mintegy fele állandó hadseregbeli, másik fele irreguláris erő volt, ugyanakkor a katonai határörvidéken és egyes erődítményekben visszahagyott kontingen-eket nem számolták hozzá a hadba vethetőkhoz.

Feltétlenül jelezni kell, hogy ezekben az években a tavaszi hadjárat-kezdetkor 1300 - 1400 fős huszárezredek fluktuációja minden korábbinál nagyobb volt. Ezt példázza a poroszok ellen a második sziléziai háborúban bevetett egységek következő adatsora az egyes hadjárat évek végén megtartott szemlék alapján.

egység	1744	1745
Eszterházy-huszárezred	274	605
Ghillányi-huszárezred	340	495
Splényi-huszárezred	109	129 ²⁰³

¹⁹⁴ Öst. Erbf. Kr. I. k. 413. skk. o.

¹⁹⁵ Alexich, 151. o., Öst. Erbf. Kr. I. k. 413. o., III. k. 865. o., KA AFA Ung. Generalat, 1744-I-39/2, 3, 9.

¹⁹⁶ Zw. Schl. Kr. I. k. 26. sz. mell. N.B.: A Baranyay-, Eszterházy-, Festetics-, Ghillányi-, Kálnoky- és Nádasdy-huszárezredről volt szó.

¹⁹⁷ KA HKR Prot. Reg. 1745, fol. 587, 595, KA AFA Ung. Generalat, 1744-II-19, KA HKR ASch, Nr. 38.

¹⁹⁸ KA AFA Ung. Generalat, 1745-I-ad 1.

¹⁹⁹ Zw. Schl. Kr. I. k. 54. o.

²⁰⁰ KA HKR ASch, Nr. 37 1/2.

²⁰¹ Uo. Nr. 38.

²⁰² Uo. Nr. 141.

²⁰³ KA PA ML, V. ö.: Öst. Erbf. Kr. VII. k. 581., 584., 764. o. és XVIII. sz. mell.

Nemcsak e három egységnél, hanem a többenél is jelentős veszteségeket regisztráltak az összeírások. Így 1744 végére a következő tényleges erővel rendelkeztek további magyar ezredek:

Kökényesdy-gyalogezred	1326 fő	Baranyay-huszárezred	617 fő
Gyulai-gyalogezred	1495 fő	Festetics-huszárezred	546 fő
Újváry-gyalogezred	652 fő	Nádasdy-huszárezred	535 fő
Haller-gyalogezred	915 fő	Kálnoky-huszárezred	375 fő
Bethlen-gyalogezred	1068 fő	Károlyi-huszárezred	107 fő
Eszterházy-gyalogezred	1788 fő. ²⁰⁴		

A hiányok pótlása olyannyira sikeres volt ebben az időben, hogy 1745 elején nem csak a magyar ezredekben összesen hiányzó 7167 harcos pótlása sikerült, hanem további 1391 magyar újoncot egyenesen német egységek hiányainak pótlására alkalmazott a hadvezetés.²⁰⁵

1746-ban már a valódi osztrák „örökösödési”, vagyis nagy európai koalíciós háború folyt, elsődlegesen Itáliában és Németalföldön a francia haderő ellen. Az állandó hadseregbeli magyar egységek ütőképességének nyilvánvaló jeleként az előbbi hadszíntéren 6 magyar gyalogezred és 5 magyar huszárezred is bevetésre került további 20 gyalog-, 5 vértés- és 6 dragonyosezreddel együtt, de utóbbiak közül is egynek-egynek a tulajdonosa magyar volt, míg a másik hadszíntéren 3 magyar gyalogezred és 6 magyar huszárezred állt hadban további 10 gyalog-, 4 vértés- és 4 dragonyosezreddel együtt, és az utóbbiak közül is egynek magyar volt a tulajdonosa. Egyébként további 10 gyalog- és 2 dragonyosezred éppen úton volt erősítésként Németalföldre, köztük a határőrvidékbeli-ekből akkor formált 4 nagy létszámú gyalogezred is, és a keleti veszély ellen a magyar korona területein csupán 3 gyalog-, 7 vértés- és 2 dragonyosezredet hagyott hátra a hadvezetés, köztük 1 vértesezred magyar tulajdonosé volt. Végül még biztosító erőként Elő-Ausztriában és Csehországban 1-1 vértesezred állomásozott.²⁰⁶ A háborús diszlokációval kapcsolatban meg kell említeni, hogy a németalföldi hadszíntér vezénylete szinte egészében magyar hadvezérek kezébe került, akik a legtermészetesebb módon érintkeztek egymás közt szolgálatilag is magyar nyelven. Az erőteljes hadviselés jelentős embervesztéssel járt a Habsburg-haderő számára, így rendkívül sok magyar is áldozatul esett. Ennek egyik nyilvánvaló jeleként az 1747-es hadjáratot megelőzően az Udvari Haditanácsnak rendelkezést kellett hoznia, miszerint az előírt hadilétszámokat ugyan minden csapatnembeli egységnél biztosítani kell, de a magyar huszárezredeknel immár nem engedélyezett a létszámfölötti századok alkalmazása, ezek felhasználásával valamennyit

²⁰⁴ Zw. Schl. Kr. I. k. Anhang, 125. o., Öst. Erbf. Kr. VII. k. XVIII. sz. mell.

²⁰⁵ Öst. Erbf. Kr. I. k. 468. o.

²⁰⁶ KA HKR ASch, Nr. 36a, 38b.

egységesen tíz feltöltött századból álló, 1100 fős egységgé kell formálni, vagyis nem engedélyezi az addigi 1300-1400 fős hadilétszámokat.²⁰⁷

A valós helyzetet a németalföldi Habsburg-csoportosítás 1748-as rövid elemzése mutatja a legjobban. A hadműveletek újrakezdése előtt, a Mária Terézia rendelkezésére álló teljes haderőt tekintve, előírászerűen 67 gyalog- és 43 lovasezredben összesen 219 000 fővel, közte 9 magyar, 1 szlavón és 6 horvát gyalogezredben, továbbá 10 magyar és 1 horvát huszárezredben összesen 50 240 hadbaszálló magyarral számolt a bécsi hadvezetés,²⁰⁸ ezzel egyidőben elrendelte a leggyengébbnek minősített, a német Trips generális tulajdonában állt (Pestvármegyey alapította) huszárezred feloszlását és állományának a többibe való betagozását.²⁰⁹ Az előírt létszámokkal szemben azonban sokkal kevesebb harcos állt rendelkezésre. Így Németalföldön csupán a 3 magyar és 1 szlavón gyalogezredben összesen 12 000 katonának kellett volna lennie, ezzel szemben ezekben és további 12 német gyalogezredben összesen tudtak számba venni 18 156 főt, de ezek közül is csupán 13 714 harcképest. A magyarországi egységeket illetően a Haller-gyalogezredben 1219 fő és közte 718 harcképes volt, ugyanígy a Bethlen-gyalogezredben 1110, illetve 873, az Újváry-gyalogezredben ugyancsak 1110, illetve 810, végül a Trenck-gyalogezredben 1066, illetve 767. Hasonlóképpen a németalföldi teletetésű lovasság 6 magyar huszárezredében 6600 főnek kellett volna lennie, de további 4 német lovasezreddel együtt is csak 9193 fő, közte 7129 harcképes volt. Itt a részletes adatok hiányoznak még.²¹⁰ Mindenesetre annak ellenére, hogy az Udvari Haditanács, illetve utasítására Pálffy János gróf tábornagy, magyarországi főhadparancsnok gondoskodott arról, hogy a huszároknál hiányzó 800 harcos a szükséges lóval és felszereléssel megérkezzen Magyarországról a hadszíntérre,²¹¹ 1748 júniusában is csak a következő létszámokat tudta rögzíteni a hadvezetés:

Károlyi-huszárezred	998 fő, 836 ló	Kálnoky-huszárezred	1027 fő, 917 ló
Eszterházy-huszárezred	1027 fő, 896 ló	Ghillányi-huszárezred	973 fő, 837 ló
Beleznay-huszárezred	971 fő, 739 ló	Nádasdy-huszárezred	917 fő, 764 ló ²¹²

Ugyan még mindig, pontosabban már megint hiányzott a további veszteségek miatt 687 fő és 1611 ló. Utóbbi adat azt is jelenti, ennyi huszár csupán gyalogszolgálatra volt alkalmas. Hasonló helyzet volt egyébként a gyalogezredekénél is:

Haller-gyalogezred	1628 fő	Trenck-gyalogezred	1014 fő
Bethlen-gyalogezred	1643 fő	horvát báni határőr	
Újváry-gyalogezred	1173 fő	gyalogezred	2808 fő

²⁰⁷ KA HKR Prot. Reg. 1747, fol. 201, 202, 204, 380, KA AFA Niederlande, 1747-I-12.

²⁰⁸ KA HKR ASch, Nr. 39.

²⁰⁹ KA AFA Niederlande, 1748-I-4.

²¹⁰ Uo. 1748-V-1.

²¹¹ Uo. 1748-I-11, -11 1/2, 1748-II-21.

²¹² Uo. 1748-XIII-1.

Tehát még az újonnan a hadszíntérre küldött horvát báni gyalogezrednél is 182 fő hiánya mutatkozott a beérkezéskor, a négy korábbi ott állomásozó és folyamatosan újra és újra hadba vetett gyalogezrednél pedig még az előírt létszám felét sem jelentette az összesen 5458 katoná. A jelentős hiány a hadszíntéren általános volt. Az 1748 júniusi számbavételkor a hadvezetés a 13 gyalog- és 7 lovasezredben összesen előírt 38 604 fő és 10 301 ló helyett mindössze 30 011 főt és 9030 lovat talált az első vonalban és az előírt 20 500 fő és 6 000 ló helyett a második vonalat alkotó 10 gyalog- és 6 lovasezredben 14 396 főt és 5194 lovat.²¹³

Ilyen körülmények között egyes alakulatokat egyenesen fel kellett oszlatni, így irreguláris magyar királtságbelieket is,²¹⁴ másoknál pedig továbbra sem lehetett biztosítani az előírt létszámot. Ennek következtében, a békekötésre készülődve, a Habsburg-hadvezetés már csak 178 782 főt kívánt fegyverben tartani az állandó hadseregben. Ténylegesen azonban az 1748 októberi általános számbavételnél csupán 127 190 fegyveres volt. Ezáltal a magyar egységek tényleges létszámviszonyai a következő képet mutatták:

Kökényesdy-gye.	1670 fő	Károlyi-he.	960 fő, 807 ló
Gyulai-gye.	1478 fő	Nádasdy-he.	911 fő, 749 ló
Pálffy-gye.	1483 fő	Splényi-he.	892 fő, 907 ló
Forgách-gye.	1519 fő	Ghillányi-he.	959 fő, 806 ló
Andrássy-gye.	1187 fő	Festetics-he.	985 fő, 939 ló
Eszterházy-gye.	1508 fő	Eszterházy-he.	991 fő, 961 ló
Haller-gye.	2081 fő	Beleznay-he.	952 fő, 701 ló
Újváry-gye.	2206 fő	Dessöffy-he.	835 fő, 797 ló
Bethlen-gye.	2020 fő	Kálnoky-he.	984 fő, 896 ló
Trenck-gye.	937 fő	Baranyay-he.	872 fő, 920 ló. ²¹⁵

A háború elmúltával jelentős átcsoportosításokat hajtott végre a hadvezetés. Az állandó hadseregbeli magyar huszárezredeket első lépésként a Németalföldről Elő-Ausztriába és Csehországba vonták vissza, majd valamennyit a magyar királtságbeli területekre indították útba,²¹⁶ bizonyára elsődlegesen eltartási okokból. Végül is a 10 tovább élő egységből 8 Magyarországon, 1 Erdélyben, 1 Szlavóniában vonult helyőrségbe.²¹⁷ A magyar gyalogezredek közül 3 továbbra is Itáliában maradt, 1 a tengermellékre került, 1 állomáshelyét Alsó-Ausztriában jelölték ki, 3 Csehországban, 1 Morvaországban állomásozott ezt követően, vagyis közülük egy sem tért haza, viszont visszavonták Szlavóniába az onnan kiállított Trenck-gyalogezredet, amelyet hamarosan zászlóaljnyi erőre csökkentettek.²¹⁸ Ugyanakkor a nem magyar gyalogegységek közül 4 Magyarországon, 3 Erdélyben, 1 Szlavóniában, 1 pedig a Temesi bánóságban került elhelyezésre, ugyanígy az idegen lo-

²¹³ Uo. 1748-XIII-1.

²¹⁴ Uo. 1748-II-33 1/2, 1748-III-41, -49, 1748-VI-86.

²¹⁵ KA HKR ASch, Nr. 40, 41.

²¹⁶ KA AFA Niederlande, 1748-V-78, 1748-VII-6.

²¹⁷ KA HKR ASch, Nr. 41.

²¹⁸ Uo. Nr. 40.

vas egységek közül 12 vértesezred Magyarországon és 2 Erdélyben, 8 dragonyosezred Magyarországon és 1 Erdélyben.²¹⁹ A békeidőben is ezredszervezésben meghagyott katonai határőrvidékbeli egységek természetesen visszatértek kiállítási területükre.²²⁰ E 6 gyalog- és 1 huszárezredbeli, állandó készenlétben álló határőr, összesen 23 872 fő, a teljes akkori határőr-állomány felét jelentette²²¹ annak ellenére, hogy felszámolásra került a Tisza-marosi határőrvidék.²²² Az állandó hadseregben elrendelt békelétszámra való csökkentés értelmében egyébként az 56 gyalogezredben, így a 9 magyarban is, egységesen 2408 főt, a 18 vértesezredben 818 főt és lovat, a 13 dragonyosezredben 817 főt és 505 lovat, végül a 10 magyar huszárezredben 615 főt és 366 lovat írt elő a hadvezetés.²²³ Ezek szerint a katonai határőrvidékbeli és a szolgálatból elbocsátott, de visszafogadható irregulárisok nélkül a Habsburg-birodalom állandó hadseregként előírászerűen 166 293 főnyi haderőt kívánt fegyverben tartani, közte 24 949 lovas. Az ezzel egyidőben megszabott hadilétszám szerint minden gyalogezredet 2600 főre és minden lovasezredet egységesen 1000 főre kellett volna kiegészíteni,²²⁴ vagyis háború esetén a bécsi udvar 186 600 fős állandó hadsereggel számolt. A békeelhelyezést az Udvari Haditanács részletesen meghatározta, így a magyar területek vonatkozásában nem csak vármegyénkénti kijelöléssel, hanem századonkénti bontásban, konkrét településkijelöléssel.²²⁵

Az elkövetkező néhány békeévben az állandó hadseregbeli egységeket nem sok változás érte. Mindössze 1752-ben oszlattak fel egy gyalogezredet,²²⁶ illetve még 1751-ben egy dragonyosezredet,²²⁷ ez azonban nem érintette a magyar korona területeiről kiállítottakat. Ezzel szemben mind határozottabb intézkedések történtek a jól bevált és egyre nagyobb létszámú határőrvidékbelieknek az állandó hadseregbeli egységeikéhez hasonló szervezésére, hiszen úgyszólván az Udvari Haditanács igazgatása alatt álltak. Kezdetben bizonytalan volt, hogy mely területek figyelembe vételével hány ezredet formáljanak. 1750-ben a varasdi kapitányságban a szentgyörgyi és a körösi, a károlyvárosiban a likai, az ottocsáni, az ogulini, a szlavóniaiban a pétervárad, a bródi és a gradiskai gyalogezreddel és e három kapitányságban egy-egy huszárezreddel számoltak. Az akkor már fennállt két horvát báni gyalog- és egy huszárezredet akkor még nem tekintették az állandó hadsereghez tartozónak.²²⁸ 1752-ben átmenetileg 2–2 gyalogezredben egyesítették a

²¹⁹ KA AFA Niederlande, 1748-IX-38, -66, KA HKR ASch, Nr. 40, 41.

²²⁰ Öst. Erbf. Kr. I. k. XI. sz. mell.

²²¹ KA HKR ASch, Nr. 44/1.

²²² KA AFA Niederlande, 1748-XI-38.

²²³ KA HKR ASch, Nr. 44/1. N.B.: A csökkentés elrendelése elvi fontosságú volt, hiszen számos egységben még a békelétszámnak megfelelő állomány sem volt jelen. Például az Andrássy-gyalogezred Németalföldről 1381 fővel tért vissza, így messze volt a 2408 fős békelétszámtól is. V. ö.: KA AFA Niederlande, 1744-I-4.

²²⁴ KA HKR ASch, Nr. 43.

²²⁵ Uo. Nr. 41d.

²²⁶ Uo. Nr. 44.

²²⁷ Uo. Nr. 44.

²²⁸ Uo. Nr. 44/2.

károlyvárosi és szlavóniai határőröket,²²⁹ de már egy év múlva visszatértek a korábban jól bevált területi beosztáshoz,²³⁰ végül 1755-től az állandó hadseregbeliekhez sorolták a horvát báni ezredeket is.²³¹ A bizonytalanság oka a szervezés terén abból fakadt, hogy az eltérő lakosságsűrűség miatt sehogyan sem sikerült azonos létszámra hozni ezeket az egységeket. Végül is a teljes lakosság számának ismeretében az Udvari Haditanács a 11 gyalogezredben összesen 47 124, a 4 huszárezredben 3372 főt írt elő háború esetén mozgósíthatónak.²³²

Míg ennek biztosítása adott volt, a nem határőrvidékbeli magyar egységeknél továbbra is hiányok mutatkoztak az előírt létszámhoz képest. 1751-ben például a következő létszámmal írták össze a gyalogezredeket:

Kökényesdi-gyalogezred	965 fő	Gyulai-gyalogezred	2293 fő
Bethlen-gyalogezred	2029 fő	Haller-gyalogezred	1958 fő
Andrássy-gyalogezred	2023 fő	Pálffy-gyalogezred	1954 fő
Eszterházy-gyalogezred	1783 fő	Újváry-gyalogezred	1001 fő
Forgách-gyalogezred	1683 fő	Buday- (szlavón) gyzlj.	1504 fő ²³³

A gyalogezredek, különösen a továbbra is Itáliában tartottak, erőteljesen elmaradtak az előírt létszámtól, végül is a kívánatos 24 080 helyett összesen 17 193 magyarországi, erdélyi és szlavóniai volt ezekben. Tegyük hozzá, hogy csupán egyetlen hónap alatt, 1751 áprilisában ezen egységekben meghalt 82 katona, viszont ugyanebben a rövid időben és békekörülmények között dezertált 139 fő. Nem így a huszárezredeknél. Ezek létszáma ugyancsak 1751-ben a következő volt:

Károlyi-huszárezred	643 fő, 373 ló	Nádasdy-huszárezred	657 fő, 394 ló
Splényi-huszárezred	605 fő, 396 ló	Ghillányi-huszárezred	626 fő, 366 ló
Festetics-huszárezred	638 fő, 382 ló	Eszterházy-huszárezred	590 fő, 381 ló
Beleznay-huszárezred	669 fő, 365 ló	Dessóffy-huszárezred	608 fő, 381 ló
Kálnoky-huszárezred	713 fő, 374 ló	Baranyay-huszárezred	595 fő, 347 ló. ²³⁴

Ez esetben a 6150 előírt huszárnál még több is volt, 6344 fő, a 3660 előírt lóval szemben pedig 3759. Ennek oka elsődlegesen a bajtársiasság volt. A legtöbb katona életre szóló mesterségnek tekintette beállítását, házassági engedélyt nem kapott, otthona az

²²⁹ Uo. Nr. 44/4.

²³⁰ Uo. Nr. 44/5.

²³¹ Uo. Nr. 59.

²³² Uo. Nr. 59.

²³³ Uo. Nr. 50.

²³⁴ Uo. Nr. 51.

ezred lett. Az ezred pedig nemcsak házasságon kívül született fiaik ezredfiként való felneveléséről gondoskodott a jelen lehető, engedélyezett számú katonafeleség segítségével, hanem a megöregedett katonákat is, akiknek nem volt hová menniük, halálukig eltartotta.²³⁵ Egyébként 1751-ben a 10 huszárezred összeírt állományából csupán 729 fő volt nős, az összesen ugyancsak 10 magyarországi gyalogezredbeli között pedig 2187 fő. A huszáregységekben egyetlen hónapban, hasonlóan a gyalogezredbeliekről fentebb közöltekhöz, 1751 áprilisában 13 haláleset fordult elő, az egy hónap alatti dezertáltak száma pedig 14 volt.²³⁶

Az 1751-es magyar vonatkozású adatokat érdemes egybevetni a császári-királyi állandó hadsereg egészére vonatkozó hasonló adatokkal. Így abban az évben a gyalogság összlétszámát 133 098 főnek írták elő, jelen volt azonban csupán 106 101 fő. Ugyanakkor a 30 475 főnek előírt lovasságból összeírtak 29 358 jelen voltat, ezzel egyidőben az előírt 26 078 ló helyett 24 169-cel rendelkezett a lovasság. A gyalogos katonák közül összesen 11 242 volt nős, míg a lovasok közül 2703 fő. 1751 április hónap során a gyalogság egészéből meghalt 413 fő, míg a lovasság egészéből 77. Ugyanebben a szűk időszakban dezertált összesen 713 gyalogos és 63 lovas.²³⁷ Az egyes adatok összehasonlításával ezek szerint a magyar gyalogezredek feltöltöttsége 71,40 %-os volt, míg a teljes császári-királyi gyalogságé 79,72 %-os, ezzel szemben a magyar huszárezredek feltöltöttsége 103,15 %-os volt, viszont a teljes császári-királyi lovasságé 96,33 %-os. A magyar gyalog katonák közül nős volt 12,72 %, míg hadseregszinten 10,60 %, a magyar huszárok közül ugyanakkor 11,49 % házast írtak össze, míg az egész lovasságnál 9,21 %-ot. A magyar huszárok lóellátottsága 102,70 % volt, míg az egész császári-királyi lovasságé 92,68 %. Az egy hónap alatt meghalt magyar gyalogosok aránya 0,48 %-ot tett ki, míg a teljes gyalogságé 0,26 %-ot, a magyar meghalt huszárok aránya ugyanebben a hónapban 0,20 % volt, a teljes lovasságé ugyanakkor 0,26 %. Végül a magyar gyalogosok közül dezertált egy hónap alatt 0,81 %, míg a teljes gyalogságból 0,67 %, a magyar huszárok közül 0,22 %, a teljes lovasságból pedig ezzel szinte azonosan 0,21 %.

A további békeévekben megnőtt a 95 egységből álló állandó hadsereg magyar területeken állomásoztatott részének aránya. Míg 1752-ben csak 29 ezred,²³⁸ 1753-ban már 36,²³⁹ 1754-ben is 37,²⁴⁰ 1755-ben pedig egyenesen 47 ezred állomásozott a birodalom keleti felében, mégpedig Magyarországon 4 magyar és 5 német gyalogezred, 6 magyar huszár-, 13 német vértés- és 6 német dragonyosezred, Erdélyben 3 német gyalog-, 1 német vértés-, 1 német dragonyosezred és 2 magyar huszárezred, Szlavóniában 2 német gyalog- és 1 német dragonyosezred, végül a Temesi bánságban 2 német gyalog- és 1 német vértéseszred,²⁴¹ és akkor még ott volt a katonai határőrvidéken az önellátóként kezelt, de már az állandó hadsereg részének tekintett további 15 ezred. A további központi szer-

²³⁵ V. ö.: *Safáry-Zachar*.

²³⁶ KA HKR ASch, Nr. 51.

²³⁷ Uo. Nr. 50, 51.

²³⁸ Uo. Nr. 52.

²³⁹ Uo. Nr. 52 1/2.

²⁴⁰ Uo. Nr. 56.

²⁴¹ Uo. Nr. 58.

vező munka eredményeként ugyancsak 1755-ben az Udvari Haditanács kijelölte a lovas egységek állandó toborzási kerületeit. Ennek értelmében a területbeosztás a következő lett:

Nádasdy-huszárezred: Bihar vármegye, Debrecen, hajdúvárosok, tiszántúli Jászkun-
ság,

Baranyay-huszárezred: Somogy vármegye, Veszprém vármegye, Győr vármegye,
Komárom vármegye, Esztergom vármegye,

Festetics-huszárezred: Zólyom vármegye, Árva vármegye, Liptó vármegye,

Dessőffy-huszárezred: Fejér vármegye, Tolna vármegye, Baranya vármegye,

Splényi-huszárezred: Sáros vármegye, Abaúj vármegye, Szepes vármegye, Ugocsa
vármegye, Bereg vármegye, Ung vármegye,

Károlyi-huszárezred: Szabolcs vármegye, Szatmár vármegye, Máramaros vármegye,

Hadi-huszárezred: Csongrád vármegye, Arad vármegye, Békés vármegye, Szörény
vármegye,

Móroc-z-huszárezred: Pozsony vármegye, Nyitra vármegye, Trencsén vármegye, Bars
vármegye,

Eszterházy-huszárezred: Sopron vármegye, Vas vármegye, Veszprém vármegye,

Kálnoky-huszárezred: Zemplén vármegye, Borsod vármegye, Nógrád vármegye,
Hont vármegye.²⁴²

Természetszerűleg az egyes egységeket nem saját toborzóközretekben helyezték el, hanem más katonai megfontolások alapján jelölték ki az állomáshelyeket. Ilyen szempontból tanulságos lehet felidézni, hogy az újabb, 1756-os hadrakelést megelőzően a szűkebb értelemben vett Magyarországon állomásoztatott 26 lovasezredet mely részeken helyezték el:

Albert herceg-vertesezred: Szabolcs vármegye, Szatmár vármegye, Ugocsa várme-
gye, hajdúkerület,

Anspach-vertesezred: Sopron vármegye,

Ayassana-vertesezred: Hont vármegye, Nógrád vármegye,

Bretlach-vertesezred: Bars vármegye, Nyitra vármegye, Zólyom vármegye,

Daun-vertesezred: Nyitra vármegye,

Kleinholz-vertesezred: Gömör vármegye, Zemplén vármegye, Abaúj vármegye, Tor-
na vármegye,

O'Donell-vertesezred: Heves vármegye, Nógrád vármegye, Borsod vármegye,

Pálffy-vertesezred: Zala vármegye, Vas vármegye,

Serballoni-vertesezred: Trencsén vármegye, Túróc vármegye,

Stampach-vertesezred: Moson vármegye, Győr vármegye, Komárom vármegye,

Stampa-vertesezred: Bihar vármegye,

Trautmannsdorf-vertesezred: Fejér vármegye, Pest vármegye, Esztergom vármegye,

²⁴² Uo. Nr. 57a.

de Ville-vértesezred: Arad vármegye, Csongrád vármegye, Békés vármegye, jász kerület,

Portugall-vértesezred: Csanád vármegye, Temesi bánság,

Althann-dragonyosezred: Pozsega vármegye, Verőce vármegye, Szerémség,

Darmstadt-dragonyosezred: Veszprém vármegye, Somogy vármegye,

Kollowrath-dragonyosezred: Pozsony vármegye,

Liechtenstein-dragonyosezred: Pozsony vármegye,

Savoya-dragonyosezred: Pozsony vármegye, Nyitra vármegye,

Saxen-Gotha-dragonyosezred: Pest vármegye, Bács vármegye,

Zweybrücken-dragonyosezred: Baranya vármegye, Tolna vármegye,

Splényi-huszárezred: Sáros vármegye, Zemplén vármegye,

Hadik-huszárezred: Szepes vármegye, Sáros vármegye,

Kálnoky-huszárezred: Zemplén vármegye, Ung vármegye,

Nádasdy-huszárezred: Bereg vármegye, Máramaros vármegye,

Festetics-huszárezred: Liptó vármegye, Árva vármegye.²⁴³

Áttérve a hétéves, vagy harmadik sziléziai háború időszakára, elsőként arra kell visszautalni, hogy 1756-ban az állandó hadsereg fejlesztéseként 2 új magyar huszár- és 2 új magyar gyalogezreddel növekedett a császári-királyi állandó hadsereg. A hadba szállást megelőzően nem rendelt el a hadvezetés hadilétszámra való emelést a gyalogságnál, bizonyára a fentebb jelzett jelentős létszámhiányra való tekintettel, hanem megelégedett a békelétszámra való maradéktalan feltöltés elrendelésével. Ezzel szemben a lovasság mindhárom csapatneménél a hadilétszámra való feltöltést rendelte el. Ennek értelmében a Habsburg-birodalom 179 474 gyalogosból és 47 000 lovasból álló, a tábori tüzéreket, szakcsapatokat is beleszámítva összesen 232 075 főnyi haderővel és esetleg hasznosítható 15 000 nyilvántartott invalidussal számolt. E roppant haderőben a magyar korona területeiről 88 114 főt kívánt kiállítani a hadvezetés, mégpedig 11 gyalogezredben 24 680, 11 huszárezredben 12 000, 11 határőr-gyalogezredben 46 434 és 4 határőr-huszárezredben 5000 harcost.²⁴⁴

Bár még 1758-ban is ugyanilyen számszerű várakozást fogalmazott meg a császári-királyi hadvezetés,²⁴⁵ hamarosan világossá kellett válnia, hogy a minden korábbinál nagyobb háborús veszteségek pótlására a magyar és horvát rendek nem hajlandóak. A két korábbi sziléziai háború példájának hatására hajlottak ugyan bizonyos számú kontingens megajánlására a portális katonaságból a hadiadó terhére, de ezzel egyidőben leállították a vármegyékben a hadkiegészítési körzetbeli toborzást ugyanúgy, mint a szabad katonafogadást. Miután a rendek által megajánlott kontingens nem fedezte a veszteségeket, már 1758. január 3-án kénytelenek voltak hozzájárulni, hogy az Udvari Haditanács rendelkezése értelmében az előírt és szükséges létszám biztosítása érdekében „minden nemzetisé-

²⁴³ Uo. Nr. 59d.

²⁴⁴ Uo. Nr. 62.

²⁴⁵ Uo. Nr. 66.

gü külföldi és dezertőr között” is toborozhassanak, őket szabadon felfogadhasa a hadvezetés a magyar hadakba is.²⁴⁶ Megfogyatkoztak a határőrök sorai is. 1759-ben, a hadjáratot megelőzően, alig 27 300 gyalogos és 3794 lovas volt közülük hadrendben.²⁴⁷ Természetesen nem felejtendő, hogy a német-római birodalombeli fejedelmek is megint kötelesek voltak a császár hívó szavára hadba küldeni a Birodalmi Hadsereget. Ennek létszáma a korábbról előírt maradt, így 1759-ben 24 ezredben 21 634 fő, köztük 5510 lovas volt az eredetileg mintegy 30 000 fősnek kiállított hadtestben.²⁴⁸

A császári-királyi állandó hadsereg létszámviszonyairól e háborúra vonatkozóan még kevés adat áll rendelkezésre. Az azonban már ezekből is egyértelmű, hogy ténylegesen milyen jelentős létszámhiány volt, és mennyire nem szabad az előírt létszámokból kiindulni. A birodalom magyarországi területeiről kiállított gyalogosok száma 20 637, a huszároké 7 590, a határőr-gyalogosoké 16 933, a határőr-huszároké 3000 volt, összesen 48 160 fő,²⁴⁹ vagyis alig több, mint a tervezett hadbaszálló létszám fele. A feltétlenül szükséges toborzás elősegítésére, annak fontosságát előnyben részesítve, a magyar gyalogezredek egy-egy zászlóalj (előírás szerűen 430 fő) hátrahagyásával, indultak a hadszínterre, azaz egységenként 1463-1840 fő közti létszámmal. A magyar huszárezredek hasonlóképpen messze elmaradtak az előírt létszámtól, az ténylegesen 530-605 között mozgott, míg a lovak száma 255-567 között volt. Csak a határőr gyalog- és huszárerők létszámának azonnali biztosítása nem okozott gondot. Itt előírás akadályozta meg, hogy több harcost küldjenek a hadszínterre, ugyanis először csak a teljes létszám egyharmadát lehetett mozgósítani.²⁵⁰ A későbbiekben a háború folyamán mégis egyre több és egyszerre egyre nagyobb létszámban fegyveres szolgálatot vállalni kényszerült magyar került a hadszínterre, ahogyan azt, többször tömegessé váló elszökésüket követően, az ellenséges oldalon való megjelenésük is tanúsította.²⁵¹

Az e vonatkozású hivatalos jelentések töredékesek és bizonyára erősen szépítők. Mégis képet nyerhet a kutató a veszteségek arányairól a következő összeállításból, amely azt mutatja, mennyi volt az összes veszteség a hétéves háborúban egy-egy egységnél:

<i>egység</i>	<i>elesett</i>	<i>fogságba esett</i>	<i>eltűnt</i>
Eszterházy Miklós-gye.	997	1705	1679
Batthyány-gyalogezred	1340	400	1089
Pálffy/Preysach-gye.	1102	590	892
Festetics/Széchenyi-he.	379	884	168
Dessöffy-huszárezred	364	715	847
Baranyay-huszárezred	216	780	63

²⁴⁶ 3. he. tört. 99. o.

²⁴⁷ Geschichte, 228. o.

²⁴⁸ KA HKR ASch, Nr. 184.

²⁴⁹ Sj. Kr. I. k. 133. o.

²⁵⁰ Uo. I. k. 4. sz. mell.

²⁵¹ Zachar 1984, 63. skk. o.

<i>egység</i>	<i>elesett</i>	<i>fogságba esett</i>	<i>eltűnt</i>
Nádasdy-huszárezred	610	1079	234
Móroczy/Bethlen-he.	266	1058	387 ²⁵²

Fontos annak a körülménynek a kiemelése is, hogy sok magyar katonát nem magyar egységben kell keresni. Így a hétéves háború idején a felvettek összesített adatai két német gyalogezrednél ezt a képet mutatják:

<i>ezred</i>	<i>felvett tiszt</i>	<i>felvett legénység</i>	<i>ebből magyar</i>
a későbbi 20. gye.	93	2073	6+17
a későbbi 22. gye.	75	2008	11 ²⁵³

Hasonlóképpen a későbbi 28. német gyalogezrednél a teljes időszakban összesen szolgált 1041 tiszt között 81 fő volt magyar.²⁵⁴

Az egyre inkább nemcsak zászlóalj- és divízió-, hanem század- és svadronkötelékben bevetett egységeknek az 1763-as békekötést követő hazatelepítését is ezekben a harcászati alapegységekben adta meg a hadvezetés. Ezek szerint a határőrökön kívül, akik visszatértek gazdálkodási ezredkerületeikbe, 1034 gyalogszázadból 180 a Németalföldön, 154 Itáliában, 376 a cseh és 192 az örökös tartományokban, míg 132 a magyar korona területein került elhelyezésre, ezzel szemben a 288 lovassvadronból 14 a Németalföldön, 13 Itáliában, 45 a cseh és 14 az örökös tartományokban, míg 202 a magyar korona területein került elhelyezésre.²⁵⁵ A nagyszámú lovaskatona magyar területeken való állomásoztatására az 1764-es magyar országgyűlés mutatott rá: „Magyarországon fele áron tartják el az ausztriai katonaságot.”²⁵⁶ Éppen a minél kisebb kincstári kiadás melletti katonatartás indokolta a határőrök számának további növelését is.

Annak jelzésére, hogy nemcsak Horvát-Szlavónország ügye volt a katonai határőrvidék, ismét csak az 1764-es országgyűlés egy mondata idézendő: „Hetvenezer határőr él a magyar korona területén.”²⁵⁷ Egyébként éppen ezekben az években fejeződött be a katonai határőrvidék kiépítése az erdélyi új egységek területének megszervezésével. Az Udvari Haditanács a békelétszámot a 2 székely és 2 oláh gyalogezrednél 3032, míg a hadilétszámot a korábbi hadba szállások tapasztalatai alapján 4117 főben határozta meg, ugyanakkor az 1 székely huszár- és az 1 oláh dragonyosezred béke- és hadilétszámát egyaránt 1440 főben rögzítette.²⁵⁸ Az előírt létszám biztosítása az első években egyálta-

²⁵² 33. gye. tört. 131. o., 34. gye. tört. 149. o., 39. gye. tört. 87. o., 3. he. tört. 121. o., 4. he. tört. 141. o., 8. he. tört. 246. o., 9. he. tört. 111. o., 10. he. tört. 69. o.

²⁵³ 20. gye. tört. 199. o., 22. gye. tört. 101. o.

²⁵⁴ 28. gye. tört. 334. o.

²⁵⁵ KA HKR ASch, Nr. 77.

²⁵⁶ Idézi: *Marczali*, 292. o.

²⁵⁷ L. uo.

²⁵⁸ 46. gye. tört. 2. o., 63. gye. tört. 9. o., *Vanicek*, II. k. 110. o.

lán nem valósult meg. Ennek bizonyára az volt az oka, hogy nem volt még elég letelepített határőr Erdélyben. Ugyanis a károlyvárosi példából világos, hogy 7057 letelepített határőrből állítottak ki 813 határőr-huszárt, ugyanakkor a négy ottani, akkor már egyenként 6044 főnek előírt gyalogezred körzetében 10 516, 10 636, 12 125, sőt 18 386 letelepített határőr élt.²⁵⁹ Ez az adat egyébként azt is jelenti, hogy csupán ebben az egyetlen károlyvárosi határkerületben már 58 720 határőr volt letelepítve. A temesi bánági két, ugyancsak késve felállított határőr-gyalogezreddel együtt végül a 18 gyalog-, 5 huszár- és 1 dragonyosezred azonnal bevethető összlétszáma 61 800 főt tett ki.²⁶⁰ Ebben hiány nem lehetett.

Viszont továbbra is volt létszámhiány a császári-királyi állandó hadsereg egyéb ezredeiben, fegyver- és csapatnemtől függetlenül, bár messze nem a korábbi mértékben. Az 1766-ban előírt 120 120 gyalogos helyett így július 31-i határidővel 114 362 főt írtak össze, a szlavóniai nélkül számított 10 ezredben az előírt 20 800 helyett 19 730 magyarországit:

<i>ezred</i>	<i>létszám</i>	<i>ezred</i>	<i>létszám</i>
Ferdinánd fng.	1958	Pálffy Lipót	2121
Forgách	1876	Eszterházy	1874
Preysach	1904	Batthyány	1856
Siskovics	2145	Gyulai	2016
Károlyi	1980	Haller	1990 ²⁶¹

1766 közepén a lovasságnál előírászerűen 34 090 főnek és lónak kellett volna lennie, ezzel szemben jelen volt egészében 33 488 fő és 30 669 ló, közte a 12 magyar huszárezredben 8529 fő és 8045 ló az előírt 8676 fő és ló helyett:

<i>ezred</i>	<i>létszám</i>	<i>ezred</i>	<i>létszám</i>
császár	719 fő, 691 ló	Nádasdy	709 fő, 620 ló
Hadik	684 fő, 695 ló	Pálffy	680 fő, 637 ló
Török	736 fő, 643 ló	Kálnoky	716 fő, 703 ló
Bethlen	739 fő, 680 ló	Nauendorf	704 fő, 720 ló
Eszterházy	727 fő, 681 ló	Széchenyi	691 fő, 650 ló
Luzsénszky	727 fő, 713 ló	Dessóffy	697 fő, 608 ló ²⁶²

Egyébként ugyanennek az összeírásnak a tanúsága szerint a ténylegesen fegyverben álló 147 850 állandó hadseregbeli közül a magyar korona területén állomásozott erő

²⁵⁹ KA HKR ASch, Nr. 58a.

²⁶⁰ *Nouzille*, 250. o.

²⁶¹ KA HKR ASch, Nr. 85 1/2.

²⁶² Uo. Nr. 85 1/2.

nagysága 39 785 volt, köztük 28 226 idegen. Ezzel szemben viszont idegen területeken kellett állomásoznia az éppen ténylegesen fegyverben levők közül 16 700 magyar katonának.²⁶³

Annak jelzésére, mennyire a császári-királyi állandó hadsereg részeként kezelték valamennyi, a magyar korona területeiről kiállított egységet, akár határőrvidékbeli volt, akár nem, érdemes idézni, milyen hadrendi számokkal voltak ezek betagolva 1768-ban, amikor csapatnemenként az ezredtulajdonos rangidőssége szabta meg azt. A 75 gyalog-, 15 vértés-, 13 dragonyos- és 15 huszárezred (kettőt ugyanis éppen feloszlattak: a Splényi alapította Eszterházyt és a Ghillányi alapította Hadikot) felsorolásában így szerepelnek: 2. Ferdinánd főherceg-gyalogezred, 32. Gyulai-gyalogezred, 45. Batthyány-gyalogezred, 46. Pálffy Lipót-gyalogezred, 47. Eszterházy Miklós-gyalogezred, 48. Haller-gyalogezred, 49. Károlyi-gyalogezred, 50. Forgách-gyalogezred, 51. Siskovics-gyalogezred, 55. Pálffy János-gyalogezred, 56. likai határőr-gyalogezred, 57. ottocsáni határőr-gyalogezred, 58. ogulini határőr-gyalogezred, 59. szluini határőr-gyalogezred, 60. kőrösi határőr-gyalogezred, 61. szentgyörgyi határőr-gyalogezred, 62. bródi határőr-gyalogezred, 63. gradiskai határőr-gyalogezred, 64. pétervárad határőr-gyalogezred, 65. (1.) horvát báni határőr-gyalogezred, 66. (2.) horvát báni határőr-gyalogezred, 67. Preysach-gyalogezred, 69. sajkások, 70. temesi bántási német határőr-gyalogezred, 71. temesi bántási illír határőr-gyalogezred, 72. (1.) székely határőr-gyalogezred, 73. (2.) székely határőr-gyalogezred, 74. (1.) oláh határőr-gyalogezred, 75. (2.) oláh határőr-gyalogezred, 13. oláh dragonyosezred, 1. császár-huszárezred, 2. Nádasdy-huszárezred, 3. Nauendorf-huszárezred, 4. Eszterházy-huszárezred, 5. Ujházy-huszárezred, 6. Hadik-huszárezred, 7. Bethlen-huszárezred, 8. Luzsénszky-huszárezred, 9. károlyvárosi határőr-huszárezred, 10. Kálnoky-huszárezred, 11. varasdi határőr-huszárezred, 12. horvát báni határőr-huszárezred, 13. szlavón határőr-huszárezred, 14. Török-huszárezred, 15. székely határőr-huszárezred²⁶⁴

Annak bemutatására pedig, mennyire nem szabad a hadrendi számokat használni, hanem milyen fontos az egységeket tulajdonosuk nevével megnevezni, esetleg a korábbi, vagy későbbi nevesebb tulajdonosra utalni, álljon itt, hogy az 1768-ban még a 46. hadrendi számot viselő Pálffy Lipót-gyalogezred a következő összeírásakor már a 17. hadrendi számot viselte, viszont a Pálffy János-gyalogezred az 55. hadrendi számról az 51. hadrendi számra rukkolt előre, ugyanakkor mindkét alkalommal 15. hadrendi számú volt a Pálffy Károly-vértesezred.²⁶⁵

1769-ben a korábbi, valóban alacsony meghatározást felülbírálvá, új ezredlétszámokat írt elő a hadvezetés, azt követően egy gyalogezred 2300, egy vértés- és dragonyosezred 812, míg egy huszárezred 1060 főből kellett, hogy álljon, kivéve természetesen a határőr gyalog- és huszárezredek, viszont ettől az időponttól kezdve a határőr-gyalogezredeknek csak egyharmadát számították hozzá az állandó hadsereg békelétszámához. Ennek értelmében a császári-királyi állandó hadsereg összetételeként, a magasabb hadilétszámot megadva, a következőt írta elő az Udvari Haditanács:

²⁶³ Uo. Nr. 85 1/2.

²⁶⁴ Uo. Nr. 86

²⁶⁵ Uo. Nr. 87.

58 gyalogezred (á 2720 fő)	157 760 fő
18 vértesezred (á 1010 fő)	18 180 fő
13 dragonyosezred (á 856 fő)	11 128 fő
12 huszárezred (á 1600 fő)	19 200 fő
16 határőr-gyalogezred (á 2094 fő)	33 504 fő
5 határőr-huszárezred (á 1039 fő)	5 195 fő
1 határőr-dragonyosezred	1 200 fő
tüzérek, műszakiak, stb.	2 719 fő
<i>összesen</i>	248 886 fő

a békelétszámbeli 213 910 fővel szemben.²⁶⁶

A következő évben, amikor már megkezdődött a könnyűlovasságot átszervező kísérletsorozat, ez, a diszlokáció sajátossága miatt, nagyrészt magyar felségterületeken zajlott le. Míg ugyanis a 38 német gyalogezred közül csak 2 állomásozott Magyarországon és 2 Erdélyben, továbbá a 11 magyar gyalogezred közül is csak 1 volt Magyarországon, a 15 vértesezredből 10 Magyarországon, 2 Erdélyben, 1 Szlavóniában, 1 a Temesi bánságban, a 10 dragonyosezredből 5 Magyarországon, a 10 magyar huszárezredből 4 Magyarországon, 2 Erdélyben és mind a 2 új chevaux-legers-ezred Magyarország területén nyert elhelyezést. A 17 határőr-gyalogezred, az 5 határőr-huszárezred és az 1 határőr-dragonyosezred természetesen saját kiegészítési területén volt. Ezekhez akkor már csatlakozott a temesvári, félinvalidusokból felállított, 2 új helyőrségi ezred is.²⁶⁷ Itt érdemel az is említést, hogy ugyancsak abban az időben folyt a tüzérség harmadik fegyvernemébe való kiépítése. Tábori ágyúkat, majd ezredlövegeket ugyanis már régebben rendszeresítették a hadrakelő hadseregek támogatására, de azok kiszolgálására korábban lövegenként mindig hat-hat gyalogos katonát osztottak be. A kevés számú löveg mellett, hiszen 1745-ben még csak 94 volt, ez még nem okozott gondot. A hétéves háború folyamán azonban már közel 500-ra nőtt a számuk, s felmerült az igény az önálló tüzérség megszervezésére. Miután pedig 1778-ban 648 mozgó löveget rendszeresítettek a császári-királyi állandó hadseregben, tíz év múlva pedig ez a szám elérte a 1016-öt, önálló fegyvernemé formálás következett. A 3 tüzérezredben békelétszámként összesen 3567 katonát szolgált, ezek azonban nem a magyar korona területeiről, hanem hagyományosan főleg a cseh tartományokból kerültek beosztásukba. A magyarok csekély befolyását jelzi a fegyvernemnél, hogy az 1774-es szemle során a három ezred teljes tisztikarában összesen csak 4 magyar tüzértisztet írtak össze.²⁶⁸

1772-ből az Udvari Haditanácsnak az az intézkedése érdemel figyelmet, amely – miként ez a lovas fegyvernemhez tartozó magyar huszárezredek esetében már 1755-ben, ahogyan szó volt róla, megtörtént -- ,ezúttal immár a magyar gyalogezredek számára is

²⁶⁶ Uo. Nr. 88b.

²⁶⁷ Uo. Nr. 88 1/4.

²⁶⁸ Uo. Nr. 92e.

állandónak írta elő – a legtöbbször alapítása óta újra és újra megszabott – pontos toborzási kerületet.²⁶⁹ Abban az esztendőben egyébként meglepő módon valamennyi magyar gyalogegység hazai földön állomásozott, ugyanígy a huszárezredek zöme is, csupán 2 volt továbbra is Csehországban, 1-1 pedig Morvaországban, illetve Itáliában. Ugyanakkor az idegen egységek közül csupán 6 német gyalogezredet, viszont még mindig 25 német lovasezredet állomásoztatott a hadvezetés a magyar korona területein.²⁷⁰ Abban az esztendőben aztán még jelentékenyen megváltozott a helyzet. A Lengyelországtól elszakított területek birtokba vételére létrehozott csoportosításba 4 magyar gyalogezredet és 6 magyar huszárezredet osztott be az Udvari Haditanács a szomszédos Magyarországról, ezek helyébe pedig egyrészt hazahozatta magyar területekre az addig a cseh tartományokban tartott magyar huszárezredet, valamint áthelyezett a magyar korona területeire addig nyugatabbra tartott egységeket az ugyancsak Lengyelországba vezényelt német egységek helyére. Viszont az addigi összesen 31 idegen ezred helyett csak 24 állomásozott azt követően a birodalom magyar felében.²⁷¹ Ez maradt a helyzet a következő általános rendezésig.²⁷²

A következő, az egész császári-királyi állandó hadsereget érintő intézkedést 1775-ben bocsátotta ki az Udvari Haditanács. Ebben megszabta, hogy az a jövőben a kiállítási helyek szerint 43 német, 5 németalföldi, 11 magyar és 18 határőr-gyalogezredből, 15 vértés-, 10 dragonyos-, 2 lovas karabélyos-, 2 chevaux-legers-, 10 magyar, 5 határőr-huszárezredből, 3 tüzérezredből és szakcsapatokból fog állni. Azt is megszabták, hogy a magyar és német gyalogezredek békelétszáma 2071, a németalföldieké 1975, a határőröké 2280 fő legyen, a vértés-, dragonyos-, lovas karabélyos- és chevaux-legers-ezredek békelétszáma 1296, a magyar huszároké 833, a határőr-huszároké 998 főből álljon. A teljes haderő ezek szerint 162 749 gyalogosból, 50 904 lovasból, továbbá 6447 tüzérből, műszakiból és egyéb szabadcsapatbeliből állt volna, vagyis tervezett összlétszáma békében 220 110 főnek volt előírva. Ebből a magyar korona területeiről kiállítandók számát 77 141 főben határozták meg. Azonnal hozzáteendő, ezek nagyobb fele, azaz 46 030 fő katonai határőrvidékbeli volt, akiket akkor már teljes mértékben az állandó hadsereg részének tekintettek. Ezzel egyidőben szabályozták a békebeli diszlokációt is, ennek megfelelően az összesen 124 ezred nagyobbik felének, 74 egységnek a magyar korona területein kellett állomásoznia, ezek közt volt viszont eleve 23 katonai határőrvidékbeli a kiállítási körzetében.²⁷³ Ezzel kapcsolatosan meg kell említeni, hogy az összes határőr száma a fentieknél lényegében nagyobb volt, ugyanis a gyalogosoknak csupán kétharmadát számolták az állandó hadseregbeliek közé, egyharmadát biztonsági védőerőként hátrahagyandónak minősítettek, így összesen az adott évben 61 500 határőrrel számolt a hadvezetés.²⁷⁴

²⁶⁹ 34. gye. tört. 166. o. N.B.: ez több vármegyéni terület volt, például a 34. gyalogezred esetében: Komárom, Győr, Moson, Sopron, Vas és Zala.

²⁷⁰ KA HKR ASch, Nr. 89a, 89b.

²⁷¹ Uo. Nr. 91.

²⁷² Uo. Nr. 91a.

²⁷³ Uo. Nr. 94.

²⁷⁴ *Nouzille*, 150. o.

Alig három év múlva a kiűtkeresés során új létszámokat állapított meg az Udvari Haditanács, még összetettebbé téve a császári-királyi állandó hadsereget. Az akkori 39 német, 5 németalföldi, 2 olasz és 11 magyar gyalogezredben békében 2215, háborúban 2707 főt szabtak meg. A két temesi bánsági félinvalidus helyőrségi gyalogezred létszáma mindkét esetben 3609 fő volt, míg az 1 németalföldi hasonló gyalogzászlóaljé 806 fő. A 17 határőr-gyalogezred békelétszáma 3560, hadilétszáma 4185 fő lett. A sajkás zászlóalj mind békében, mind háborúban 1108 főt tett ki. A tiroli mesterlövész-kötélék 1800 főből állt. A 10 vértés-, 6 dragonyos- és 6 chevaux-legers-ezredet 1026 fősnek, a 2 lovas karabélyos-ezredet 1354 fősnek, a 8 magyar huszárezredet (kettőt ugyanis 1775-ben feloszlattak) 1360 fősnek, míg a határőr-huszárezredek közül hármat 504, egyet 1022, egyet (a székelty) pedig 1064 fősnek írták elő, a 3 tüzérezred egységesen 2243 fős lett békében és 6789 fős háborúban, az erődítménytüzérség létszáma 1039 fő volt, a szekerészeké békében 939, háborúban 5584 fő, az árkászoké és aknászoké 992, a hidászoké 474, a műszakiaké 1002, a tüzérségi ellátóké 6542, az élelmezési ellátóké 1297, az egészségügyieké békében 1000, háborúban 3000 fő, végül a törzs-gyalogezredé 4207, a törzsdragonyosezredé 1027 fő. Mindezek alapján a békelétszám összesen 197 707 gyalogost és 39 758 lovas, továbbá 25 243 fő tüzért és szakcsapatbelit tett volna ki, vagyis mindösszesen 262 708 főnek kellett volna előírászerűen fegyverben állnia béke idején is, köztük 93 211 gyalogossal és 14 478 lovassal, azaz 107 689 fővel a magyar korona területeiről, annak is nagyobbik fele, 65 226 fő az állandóan hadra kész határőrök közül. Háború esetén pedig egyenesen 236 376 gyalogossal és 39 758 lovassal, továbbá 42 646 tüzérral és szakcsapatbelivel, azaz mindösszesen 319 180 fővel számolt, köztük a magyar királyságbeli területekről összesen 123 716 hadba szállóval, ezek közt is 75 851 határőrvidékbelivel. Háború esetére még tekintetbe vette a bécsi udvar a mintegy 27 000 főnyi tiroli felkelést és a közel 30 000 fős magyar koronabeli nemesi és banderiális felkelést is.²⁷⁵

E hatalmas létszámot nem sikerült biztosítani a hadvezetésnek. Az 1778-ban kirobbantott bajor „örökösödési” háború kezdetén alig 138 454 fő állt fegyverben. Bár 261 665 fős hadrakelő haderővel számolt a bécsi udvar, és ez még meg sem haladta a békelétszámot, alig 10 423 újoncot sikerült biztosítani. A helyzet súlyosságán csak az enyhített, hogy sikerült 12 075 főnyi gyalogos és 1955 főnyi lovas szabadcsapatot is hadba vetni.²⁷⁶ A végül is szinte eseménytelen háborút követően helyreállt békediszlokáció szerint az 57 gyalogezredből 43-at, a 35 lovasezredből 23-at állomásoztatott a hadvezetés a birodalom magyar felében, és immár egy tüzérezred felét is.²⁷⁷ 1782-től megint módosult a magyar területek igénybevétele. Miközben természetesen a határőr egységek a szokásos módon mind a saját ezredkörzetükben, otthon voltak, csak 10 magyar gyalogegység állomásozott még e fegyvernemből e térségben, továbbá a magyar huszárezredek közül 2, ellenben még további 8 vértés-, 4 dragonyos- és 2 chevaux-legers-ezred is.²⁷⁸ Ez

²⁷⁵ KA HKR ASch, Nr. 97 1/2, *Nosinich*, 374. skk. o.

²⁷⁶ KA HKR ASch, Nr. 97 1/2, *Nosinich*, 376. o.

²⁷⁷ KA HKR ASch, Nr. 97c.

²⁷⁸ Uo. Nr. 98.

a terület-megosztási arány az állandó hadsereggel kapcsolatosan az utolsó török háború kirobbantásáig nem változott.²⁷⁹

Az utolsó török háborúval kapcsolatosan egyébként elsődlegesen az érdemel kiemelés, hogy ezúttal sem került sor az országgyűlés összehívására, viszont az 1741 óta követt módon, a portális katonaság terhére, a hadiadó elengedése fejében, „Őfelsége a Magyar és az Erdélyi Udvari Kancellária útján elrendelte 14 378 újonc állítását”.²⁸⁰ Végül is Magyarországról 9661, Erdélyből 3397 főt állítottak ki a rendek az évben,²⁸¹ az elhúzódo háború további két évében pedig, a megismételt uralkodói szándéknyilvánítás ellenére, még ennyit sem. A háborúba vonuló 245 000 fős császári-királyi haderőben a 64 118 határőrön kívül így végül is kezdetben csupán 51 347 magyarországi került újra szembe az oszmán hadakkal.²⁸² Hamarosan változott azután a helyzet, a magyarság teherterele jelentősen megnövekedett. Ugyanis erőteljes toborzással, egyes magyar és horvát arisztokraták meggyőzéséből fakadó önkéntes kötelességvállalásokkal, sikerült biztosítani a lényegesen magasabb, újonnan előírt hadilétszámokat. Ezúttal már egyenesen 4576 fős gyalog-, 2248 fős huszárezredekkel, továbbá ezzel szemben csupán 1144 fős vértés-, 1409 fős dragonyos-, 1825 fős chevaux-legers- és 1816 fős lovas karabélyos-ezredekkel számolt a hadvezetés. Ez azt jelentette, a katonai határőrvidékbeli 83 069 fős hadilétszám mellett a többi állandó hadseregbeli magyar egységekben 50 336 gyalog és 18 984 huszár, azaz összesen 68 320 fő szolgált előírás szerűen a Habsburg-birodalom többi 211 302 gyalogosa, 34 951 lovasa és 44 446 tüzére és különböző szakcsapatbelije mellett. Végül is tehát az akkor már 442 088 fősnek tervezett hadilétszámú haderőből, csupán az állandó hadsereget tekintve véve, 151 389 fővel kellett részesednie a magyar korona területeinek.²⁸³

Az újra bekövetkező rövid békeidőszakban az addig erősen igénybevett, élelmiszerben és takarmányban erősen megfogyatkozott magyar területeken a bécsi hadvezetés döntése értelmében egyetlen idegen gyalogezredet sem hagytak hátra, viszont mind a 11 magyar gyalogezredet otthon állomásoztatták. A korábbiakhoz képest abban nem sok változott, hogy csak 3 magyar huszárezred maradhatott otthon, ezzel szemben továbbra is magyar földön tartottak el 9 vértés- és 3 dragonyosezredet. Az akkor már külön szervezett, a gyalogezredekről végleg leválasztott 20 gránátos zászlóaljából 4-et helyeztek el magyar királyságbeli területeken.²⁸⁴ Természetesen a legjelentősebb az addigi magyar-horvát-szlavón határvidék állandóan harcba kész parasztkatonasága volt. Jól jelzi ezt az a tény, hogy a korszak végén már az itt tárgyalásra nem kerülő, a francia forradalom elleni készülődés jegyében a császári-királyi állandó hadsereg magyar gyalog- és huszárezredében szolgáló harcosok létszámát ugyan a korábbi 68 320 főben határozta meg a hadvezetés, ugyanakkor viszont 101 692 határőr hadba szállásával számolt,²⁸⁵ vagyis másfél évti-

²⁷⁹ Uo. Nr. 92, 101.

²⁸⁰ 37. gye. tört. 265. o.

²⁸¹ *Teleki*, 110. o.

²⁸² KA AFA Türkenkrieg, 1788-XIII-52.

²⁸³ KA HKR ASch, Nr. 92.

²⁸⁴ Uo. Nr. 101b.

²⁸⁵ *Hietzinger*, II. k. 330. o., *Demian*, I. k. 306. o.

zed alatt a klasszikus regulárisoknál és a később az állandó haderőbe betagoltaknál egyaránt egyharmad körüli létszámemelést tudott elérni. E 170 112 főnyi katonatömeg a magyar királyságbeli területekről, amelyhez kivételesen még inszurrekciót is hadba tudott szólitani a bécsi udvar, már a Habsburg-birodalom teljes mozgósítható hadipotenciáljának megközelítően a felét adta.

RÖVIDÍTÉSEK

HHStA =	Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien
KA =	Österreichisches Kriegsarchiv, Wien
AFA =	Alte Feldakten
HKR =	Hofkriegsrat
ASch =	Armeeschemata
PA =	Personalakten
ML =	Musterlisten
FZ =	Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen herausgegeben von der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k. k. Kriegsarchives. Wien, 1876 skk. é.
1683 =	Das Kriegsjahr 1683 nach Acten und anderen authentischen Quellen dargestellt in der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k. k. Kriegsarchivs. Wien, 1893.
1685 =	<i>Angeli (Moriz Edler von)</i> : Der Feldzug gegen die Türken im Jahre 1685. Mitteilungen des k. k. Kriegsarchivs. Wien, 1885.
1686 =	<i>Angeli (Moriz Edler von)</i> : Der Feldzug gegen die Türken im Jahre 1686. Mitteilungen des k. k. Kriegsarchivs. Wien, 1886.
1692 =	<i>Angeli, Moriz Edler von</i> : Die kaiserliche Armee unter dem Oberkommando des Markgrafen Ludwig von Baden in den Feldzügen 1689-1692 gegen die Türken. Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs. Wien, 1877.
<i>Alexich</i> =	<i>Alexich</i> : Die freiwilligen Aufgebote aus den Ländern der ungarischen Krone im Ersten Schlesischen Kriege. Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs. Wien, 1889.
<i>Angeli</i> =	<i>Angeli (Moriz Edler von)</i> : Der Krieg mit der Pforte 1736-1739. Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs. Wien, 1881.
<i>Demian</i> =	<i>Demian, Johann</i> : Statistische Beschreibung der Militärgrenze. Wien, 1806.
<i>Duncker</i> =	<i>Duncker</i> : Die Invasion Schlesiens durch die königlich preussischen Truppen im Monat Dezember 1740. Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs. Wien, 1886.
Geschichte =	Geschichte der kays. königl. Regimenten. Wien, 1764.

- Hietzinger* = *Hietzinger, Carl Bernhard von*: Statistik der Militärgrenze des Österreichischen Kaisertums. Wien, 1823.
- Marczali* = *Marczali Henrik*: Magyarország története III. Károlytól a Bécsi Kongresszusig, 1711-1815. Budapest, 1898.
- Marer* = *Marer, Joseph*: Cardinal Leopold Graf Kollonits, Primas von Ungarn. Innsbruck, 1887.
- Nosinich* = *Nosinich, J.*: Kaiser Josef II. als Staatsmann und Feldherr. Österreichs Politik im Kriege in den Jahren 1763 bis 1790. Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs. Wien, 1882.
- Nouzille* = *Nouzille, Jean*: Histoire de Frontieres. L'Autriche et l'Empire ottoman. Paris, 1991.
- Öst. Erbf. Kr. = Österreichisches Erbfolge-Krieg 1740-1748. Nach den Feldakten und anderen authentischen Quellen bearbeitet in der kriegsgeschichtlichen Abteilung des k. u. k. Kriegsarchivs. Wien, 1896 skk. é.
- Safáry-Zachar* = *Safáry Endre – Zachar József*: Nyolcvan nyár nyeregben. Skultéty László huszár-zászlóartó élete. Budapest, 1992.
- Sj. Kr. = Der Siebenjährige Krieg 1756-1763. Herausgegeben vom Grossen Generalstabe, kriegsgeschichtliche Abteilung II. Berlin, 1901 skk. é.
- Szabó* = *Szabó Dezső*: Az állandó hadsereg becikkelyezésének története III. Károly korában, *Hadtörténelmi Közlemények*, Budapest, 1910.
- Teleki* = *Teleki Domokos*: A székely határórség története. (Kiad.: Szabó Károly) Budapest, 1877.
- Vanicek* = *Vanicek, Fr.*: Specialgeschichte der Militärgrenze aus Originalquellen geschöpft. Wien, 1875.
- Zachar* = *Zachar József*: Idegen hadakban. Budapest, 1984.
- Zw. Schl. Kr. = Der zweite schlesische Krieg, 1744-1745. Herausgegeben vom Grossen Generalstab, Kriegsgeschichtliche Abteilung II. Berlin, 1901 skk. é.
20. gye. tört. = *Treuenfest, Gustav Ritter Amon von*: Geschichte des k. k. Infanterieregiments Nr. 20. Wien, 1878.
22. gye. tört. = *Czerncitz, Gustav Ritter Hurka von*: Geschichte des k. u. k. Infanterieregiments Nr. 22. Zara, 1902.
28. gye. tört. = *Schmeder, Emil*: Geschichte des k. k. 28. Infanterieregiments. Wien, 1878.
33. gye. tört. = *Ebhardt, Ferdinand*: Geschichte des k. k. 33. Infanterieregiments. Ungarisch-Weissenkirchen, 1889.
34. gye. tört. = *Kreipner, Julius*: Geschichte des k. u. k. Infanterieregiments Nr. 34. Kaschau, 1900.
37. gye. tört. = *Finke, Edmund*: Geschichte des k. u. k. Infanterieregiments Nr. 37. Wien, 1896.

39. gye. tört. = *Mayer, Ferdinand*: Geschichte des k. k. Infanterieregiments Nr. 39. Wien, 1875.
46. gye. tört. = *Treuenfest, Gustav Ritter Amon von*: Geschichte des k. u. k. Infanterieregiments Nr. 46. Wien, 1890.
53. gye. tört. = *Ludwig, Leopold*: Geschichte des k. k. 53. Infanterieregiments. Tulln, 1881.
3. he. tört. = *Treuenfest, Gustav Ritter Amon von*: Geschichte des k. u. k. Husarenregiments Nr. 3. Wien, 1893.
4. he. tört. = *Treuenfest, Gustav Ritter Amon von*: Geschichte des k. u. k. Husarenregiments Nr. 4. Wien, 1903.
8. he. tört. = *Treuenfest, Gustav Ritter Amon von*: Geschichte des k. k. Husarenregiments Nr. 8. Wien, 1880.
9. he. tört. = Geschichte des k. k. Husarenregiments Nr. 9. Sopron, 1900.
10. he. tört. = *Treuenfest, Gustav Ritter Amon von*: Geschichte des kaiserl. u. königl. Husarenregiments Nr. 10. Wien, 1892.

József Zachar

HUNGARIANS IN THE HAPSBURG ARMED FORCES, 1683-1792

Summary

The role Hungary had played in the wars of liberation in order to break free from under the Turkish Rule, furthermore the blood-sacrifice she had had to make in the dynastic wars of the time of standing armies have been since long intriguing questions for the Hungarian military historiography. No satisfactory answers have been given hitherto to these questions: the multiplex character of military service in the focused era resulted in considerable difficulties in identifying the sources during the researches. That was the motive why the author undertook to study the development in the proportions of the effectives of the armed forces on the basis of hitherto unsifted collections of the Vienna central authorities with respect to the period from the release of Vienna from under the Ottoman siege until the first coalition war against a revolutionary France. While processing the data, the study attempts to reveal and demonstrate the steady growth in the number of Hungarian soldiers within the military forces mounted by the whole of the Hapsburg Empire.

József Zachar

DES HONGROIS DANS LA FORCE ARMÉE DES HABSBOURG, 1683-1792

Résumé

Quel était le rôle des Hongrois dans les guerres de libération menées contre l'Empire Ottoman? Quels sacrifices de sang les Hongrois devaient-ils faire dans les guerres dynastiques de l'époque des armées permanentes? La science d'histoire militaire hongroise s'intéresse depuis longtemps à ces questions, et, jusqu'à maintenant, on n'a pas réussi à trouver les réponses définitives. C'est pour cela que l'auteur examine les changements des effectifs de la force armée dans la période entre la libération de Vienne du siège ottoman et la première guerre menée en coalition contre la France révolutionnaire. Au cours de ses recherches, l'auteur utilise les documents des autorités centrales de l'époque, de Vienne. Ces documents n'étaient pas examinés jusqu'à maintenant. A la base des données de la documentation, l'auteur essaie de démontrer l'augmentation permanente du nombre des soldats hongrois dans la force armée de l'Empire Habsbourg entier.

József Zachar

DIE UNGARN IN DER HABSBURGER-ARMEE (1683-1792)

Resümee

Die ungarische Militärgeschichtswissenschaft wird seit langem von der Frage beschäftigt, welche Rolle Ungarn in den Befreiungskriegen gegen die Osmanenherrschaft gespielt hat, ferner welches Blutopfer seine ständige Armee in den dynastischen Kriegen seiner Zeit bringen mußte. Bis jetzt konnten all diese Fragen nicht befriedigend geklärt werden. Der komplexe Charakter des Militärdienstes in der behandelten Epoche ergibt zahlreiche Schwierigkeiten der Quellenforschung. Deshalb unternahm der Autor den Versuch, die Gestaltung der Standesverhältnisse in der Epoche zwischen der Befreiung von Wien und des ersten Koalitionskrieges gegen das revolutionäre Frankreich aufgrund der bisher unerschlossenen Archivbestände der einstigen Wiener Zentralbehörden zu untersuchen. Ferner versucht er auch für die ständige Zunahme der Zahl der von Ungarn aufgestellten Soldaten innerhalb der Streitkräfte des gesamten Habsburgerreichs Beweise zu liefern.

Йожеф Захар

ВЕНГРЫ В ВООРУЖЕННЫХ СИЛАХ ГАБСБУРГОВ, 1683-1792

Резюме

Венгерскую военную историографию уже давно интересует вопрос, какую долю брали на себя венгры в освободительных войнах, которые велись против османской империи за освобождение от турецкого ига, какие кровавые жертвы должны были принести венгры в династических войнах эпохи регулярных армий? На этот вопрос до сего времени не удалось дать исчерпывающего ответа, ибо трудности, препятствующие разработке источников, кроются в многослойности источников, свидетельствующих о воинской службе венгров в рассматриваемый период. Именно поэтому автор статьи ставит перед собой задачу на основании не вскрытых до сего времени материалов архивов бывших венских центральных административных ведомств исследовать формирование соотношения численности военнослужащих по их этнической принадлежности в эпоху, начиная с освобождения Вены от блокады османской армии вплоть до первой коалиционной войны против революционной Франции. Анализируя имеющиеся данные, исследователь делает попытку выявить постоянный рост числа венгерских военнослужащих в вооруженных силах, рекрутированных во всей империи Габсбургов.